

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ФРАНЦУЗЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В ДІАЛЕКТАХ
БРИТАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0359-2 а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови
та літератури (переклад включно)
освітньої програми
Мова і література (англійська)
Петренко Вікторія Дмитрівна

Керівник к.ф.н., доц. Лужаниця О. І.

Рецензент д.ф.н., проф. Козлова Т. О.

Запоріжжя – 2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно)

Освітньо-професійна програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

ПЕТРЕНКО ВІКТОРІЇ ДМИТРІВНІ

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Французькі запозичення в діалектах британського варіанту англійської мови»

Керівник кваліфікаційної роботи (проекту) Лужаниця Олена Іванівна, к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «04» травня 2020 року № 511-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту) _____
01 грудня 2020 р. _____

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту)

теоретико-методологічні засади дослідження запозичень; діалекти англійської мови у контексті мовних контактів; діалектні словники XIX століття; французький елемент в лексиці діалектів англійської мови

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1) уточнити термінологічний апарат роботи та вивчити роль і місце французьких запозичень у словниковому складі англійської мови; 2) описати види асиміляцій запозичень в діалектах англійської мови, їх тематичні групи; 3) виявити культурологічну значущість французьких запозичених елементів для англофонного етносу та для окремих діалектних спільнот

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	04.05.2020	04.05.2020
Розділ 1	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	15.06.2020	15.06.2020
Розділ 2	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	07.09.2020	07.09.2020
Висновки	Лужаниця О. І., к.ф.н., доц.	15.10.2020	15.10.2020

6. Дата видачі завдання 04.05.2020 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	травень 2020	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2020	виконано
3.	Написання вступу	червень 2020	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	серпень 2020	виконано
5.	Написання практичного розділу	вересень 2020	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2020	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2020	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2020	виконано
9.	Захист	грудень 2020	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

В. Д. Петренко

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

О. І. Лужаниця

(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

В. А. Березний

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 59 стор., 83 джерела, 1 додаток.

Об'єкт дослідження: французькі запозичення в діалектах британського варіанту англійської мови (сассекський, ессекський та нортумбрійський).

Мета роботи: комплексний лінгво-культурологічний аналіз французьких запозичень у складі лексичної системи сассекського, ессекського і нортумбрійського діалектів англійської мови.

Теоретико-методологічні засади: детальні дослідження запозичень (В. В. Акуленко, І. В. Арнольд, Л. І. Богданова, та ін.) та проблем варіювання мови і діалектології (В. Г. Гак, Б. О. Ільш, П. Традгил та ін.).

Отримані результати: Порівняльний аналіз французьких запозичень у діалектах Англії півдня та півночі ХІХ ст. показує що, незважаючи на малу кількість культурних контактів північних територій, в нортумбрійському діалекті є велика кількість французьких запозичень.

У цілому, французькі реалії, потрапивши до концептуальної картини світу діалектоносіїв, набувають визнання, а слова, які їх вербалізують, адаптуються та оформлюються згідно особливостей мовної системи мови реципієнта. Внутрішня форма слова, а саме семантика, її розмаїття несе в собі цінну культурологічну інформацію; вживання самих слів виконує важливу функцію самоідентифікації.

Ключові слова: запозичення, асиміляція, мовний контакт, класифікація, територіальний діалект, германські (англосаксонські) діалекти, сассекський діалект, ессекський діалект, нортумбрійський діалект

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1 Запозичення як засіб поповнення лексичного складу мов.....	7
1.1.1 Типи запозичень.....	10
1.1.2 Трансформації запозичених елементів у мові.....	15
1.2 Діалекти англійської мови у контексті мовних контактів.....	20
1.2.1 Сутність та типи мовних контактів.....	24
1.2.2 Іншомовні лексичні запозичення у англійській мові: типологія та періодизація.....	27
1.2.3 Французькі запозичення в англійській мові та діалектах Англії.....	30
РОЗДІЛ 2 ФРАНЦУЗЬКИЙ ЕЛЕМЕНТ В ЛЕКСИЦІ ДІАЛЕКТІВ ГРАФСТВ ЕССЕКС, САССЕКС, НОРТУМБРІЯ	34
2.1 Види асиміляцій французьких запозичень в діалектах британського варіанту англійської мови.....	35
2.1.1 Графічно асимільовані слова.....	36
2.1.2 Семантично асимільовані слова.....	41
2.2 Тематичні групи запозичених слів в англійських діалектах у культурологічному аспекті.....	45
2.3 Структурно-морфологічний та частиномовний аналіз запозичених слів.....	51
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТОК А	66

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Англ. – англійська мова;
голл. – голландська мова;
грец. – грецька мова;
давньоангл. – давньоанглійська мова;
давньофр. – давньофранцузька мова;
ессекс. – ессекський діалект;
іт. – італійська мова;
лат. – латинська мова;
ЛО – лексичні одиниці;
нім. – німецька мова;
нортум. – нортумбрійський діалект;
рос. – російська мова;
сассекс. – сассекський діалект;
сканд. – скандинавська мова;
старофранц. – старофранцузька мова;
ст. – століття;
фр. – французька мова;
япон. – японська мова.

ВСТУП

Вивчення французьких запозичень в англійській мові є актуальним у сучасній лінгвістиці, що підтверджується численними дослідженнями. Процес запозичення відбувається переважно внаслідок політичних та мовно-культурних контактів соціумів. Англійська мова за всю історію свого розвитку запозичила велику кількість слів із різних мов, але, вважається, що найбільша частка запозичень припадає на французьку мову, саме завдяки норманському завоюванню, двомовності та пануванню на території Британських островів французького етносу протягом 200 століть.

Як свідчить аналіз теоретичних джерел [Акуленко 1972; Крисін 1965; Лотте 1982; Міхеєва 2010], проблемними питаннями такого лінгвістичного явища як запозичення займалися Л. Г. Аксютенкова, В. В. Акуленко, І. В. Арнольд, Л. І. Богданова, Р. О. Будагов, В. В. Дубичинський, Е. Й. Есенова, Л. П. Крисін, Л. В. Щерба та багатьох інших. Детальним дослідженням французьких запозичень в англійській мові присвятили увагу чимало лінгвістів, зокрема І. В. Арнольд, Т. І. Арбекова, Л. А. Войнова, О. І. Смирницький. Проблемами варіювання мови і діалектології займалися як вітчизняні лінгвісти – В. Г. Гак, Б. О. Ільїш, Ю. П. Костюченко, Т. О. Расторгуєва, так і зарубіжні дослідники – А. Дж. Елліс, П. Традгил, Д. Крістал. У своїх роботах вони висвітлювали питання особливостей діалектів англійської мови.

Актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу французьких запозичень у складі лексичної системи англійських діалектів ХІХ століття в контексті мовно-культурних контактів та як компонентів регіональної ідентичності.

Наукова новизна роботи полягає в створенні корпусу французьких запозичень в сассекському, есекському та нортумбрійському діалектах, а також в виявленні культурно значимих реалій буття діалектоносіїв, які були

інкорпоровані англофонним етносом із франкофонного, та стали маркером регіональної ідентичності; в зіставленні французьких запозичень на лінгвістичному рівні та в культурологічному аспекті.

Об'єктом дослідження є французькі запозичення в діалектах британського варіанту англійської мови (сассекський, есекський та нортумбрійський).

Предметом дослідження є мовні особливості французьких запозичень діалектів графств Сассекс, Есекс, Нортумбрія.

Мета дослідження: комплексний лінгво-культурологічний аналіз французьких запозичень у складі лексичної системи сассекського, есекського і нортумбрійського діалектів англійської мови.

Зазначена мета вирішується за допомогою наступних **завдань**:

- а) уточнити термінологічний апарат роботи;
- б) вивчити роль і місце французьких запозичень у словниковому складі англійської мови;
- в) описати графічні та семантичні асиміляції в діалектах англійської мови в процесі адаптації до системи приймаючої мови;
- г) створити тематичну класифікацію і описати тематичні групи французьких запозичень;
- д) виявити культурологічну значущість французьких запозичених елементів для англофонного етносу та для окремих діалектних спільнот;
- е) виконати структурно-морфологічний та частиномовний аналіз запозичених слів.

Матеріалом дослідження стали 158 запозичень, відібраних із трьох діалектних словників XIX століття (сассекський, есекський та нортумбрійський) [Brockett 1825; Charnock 1880; Parish 1875].

Методи дослідження. Дослідження здійснювалось на основі використання таких методів: описовий (для інвентаризації, систематизації та інтерпретації запозичень), тематична класифікація (для розподілу новітніх запозичень за лексико-семантичними групами), кількісних підрахунків. Їх

доповнено різними методиками: словотвірного аналізу (для визначення дериваційних параметрів похідної одиниці), методики словникових дефініцій (для співвідношення значення запозичення в мові-джерелі й мові-реципієнті).

Практична значущість одержаних результатів полягає в можливості використання їх у лексикографічній практиці (при укладанні словників французьких запозичень). Матеріал може стати основою організації науково-дослідної роботи студентів-філологів.

Мета, предмет і завдання дослідження зумовили **структуру роботи**, яка складається із вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі розкриваються актуальність, встановлюються мета та завдання роботи, коротко викладається історія питання.

У першому розділі подано відомості про теоретико-методологічні засади дослідження запозичень, розглядаються питання класифікації французьких запозичень в англійській мові та діалектах Англії.

Другий розділ присвячений вивченню французьких запозичень у діалектах графств Ессекс, Сассекс та Нортумбрія, які розташовані на контрально-полярних територіях Великобританії.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи. Додаток містить схему адміністративного поділу сучасної Англії до 1974 року.

Загальна кількість сторінок 59, кількість використаних джерел – 83.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Запозичення як засіб поповнення лексичного складу мов

Термін «запозичення» означає процес надходження та засвоєння іноземних слів з різних соціальних причин [Вольнова 2014], а саме: війни, торгівлі, подорожей, технічного співробітництва, культурних стосунків тощо. Запозичення в мовах є одним з найважливіших факторів їх розвитку [Жабко 2015, с. 197]. Процес запозичення лежить в самій основі мовної діяльності.

Частка запозичених елементів у мовах велика, хоча не можливо підрахувати їх кількість, як через постійне збільшення кількості іншомовних елементів, що проникають у мову, так і внаслідок дії асиміляції, яка ускладнює пошук походження слова.

У кожній мові можна виділити наступні шари: слова, властиві всім мовам однієї сім'ї; слова, спільні для групи споріднених мов; споконвічні слова певної мови; запозичені слова. На прикладі англійської мови це виглядає так [Нелюбин 1990, с. 25]:

а) індоєвропейські слова (спільні для багатьох мов): *mother, brother, daughter, wolf, meat, hear, hundred, be, stand*;

б) германські слова: *bear, finger, say, see, white, winte*;

в) західнонімецькі слова: *age, ask, give, love, south*;

г) англійські (англо-саксонські слова): *lady, lord, boy, girl*;

д) запозичення:

1) з споріднених мов: *knight, low, flat, fellow, sale* (з давньоскандинавської), *rummer, napper, fitter* (з голандської);

2) з іншої мовної системи: *soviet, sputnik, steppe, taiga* (з російської), *judo, samurai, sumo* (з японської), *xylophone, epoch, echo* (з грецької).

Це загальноприйнята класифікація словникового складу англійської мови з точки зору епохи коли вони були запозичені. Але її не можна назвати однозначно вірною по деяким причинам [Лещева 2001]. По-перше, наприклад, слова, що вважаються індоєвропейськими, можуть бути запозиченими з іншої прамови, оскільки торгівельні та інші стосунки між народами існували з давніх часів.

По-друге, слова, запозичені в найдавніші часи і повністю асимільовані приймаючою мовою, не сприймаються як іноземні, і навіть мовознавцю часто важко визначити їх походження (*table* – з французької).

По-третє, часто важко визначити, яка з групи або підгрупи є джерелом слова (*figure* могло прийти як безпосередньо з латинського *figura*, так і за французького *figure*). Ще одна складність полягає в розрізненні «походження слова» і «джерело запозичення». Багато слів є запозиченнями другого [Лотте 1982] і більш ступеня (наприклад, слово *valley* прийшло в англійську мову з латинської через французьку).

Незважаючи на деякі неточності, дана класифікація демонструє масштабність явища: очевидно, що більшість англійських слів у більш ранню або пізню епоху були запозичені з близької або далекої мовної системи.

Слід зазначити, що причини запозичень різні, але єдині для всіх мов. Серед них виділяють внутрішньолінгвістичні та екстралінгвістичні [Наумова 1993, с. 29].

До перших відносять наступні [Синельникова 2013, с. 49]:

а) потреба в найменуванні предметів або явищ, обумовлена відсутністю позначуваного явища в когнітивній базі мови-рецептора. Це головна і найдавніша причина запозичення (*bistro, gondola, elephant*);

б) потреба в найменуванні предмета або явища через неточність існуючої назви. При наявності оригінального і іноземного слів з подібним значенням англійське слово має більш загальне значення, а запозичене – як загальне значення, так і додаткові відтінки (латинське *effluvium* має не тільки значення англійських слів *exhalation, emanation* «видихання, виділення», а й

конотативне значення «супроводжується неприємним запахом»; запозичене з німецького *angst* передає не властиве англійському слову *fear* у загальному значенні та «страх без жодної видимої причини»).

Екстралінгвістичні причини такі:

а) соціально-психологічна: вираження конотацій, якими не володіє відповідна одиниця в приймаючій мові; наприклад, створення ефекту «престижності» (французьке *boutique* «невеликий магазин, що торгує дорогими, частіше незвичайними товарами і розташований в дорогому районі» і латинське *emporium* «великий торговий центр» використовуються не лише для уточнення нейтрального англійського слова *shop* при позначенні магазинів таких типів, а також для підкреслення престижності певного місця торгівлі);

б) активні міжнародні зв'язки, процес глобалізації викликають появу великої кількості інтернаціоналізмів – слів однієї мови, запозичених багатьма мовами світу.

Отже, питання запозичення залишається важливим і актуальним і повертає увагу багатьох дослідників. Запозичення відбувається на всіх мовних рівнях, але найбільш яскраво проявляється в лексиці. Безумовно, іншомовні запозичення є одним з найважливіших способів збагачення словникового складу лексики. «Традиційними» постачальниками запозичень є мови сусідніх країн та народів – обмін із ними [Hogg 2006, с. 38], як правило, має двосторонній характер, але рідко буває симетричним. Якщо одна з двох сусідніх мов має вищий статус, престиж, демографічний та культурний ресурс, ніж друга, то в процесах міжмовного обміну перша частіше виступатиме донором, а друга – реципієнтом, ніж навпаки. Інтенсивний і при тому різко асиметричний обмін відбувається між мовами імперської нації та підкорених нею народів, навіть якщо останні не є близькими сусідами метрополії.

Від самих початків свого зімного буття мові доводиться пристосовуватися до нових обставин, не раз змагатися за право вижити й для

всього цього вона неперервно мусить змінюватися. Довший час ці зміни не призводять до трансформації її якісного стану, та одного дня мешканці Апеннінського півострова з подивом усвідомлюють, що вже говорять не латиною, а італійською; на Іранському нагір'ї мова пеглеві перетворюється на фарсі, а греки мусять визнати, що поеми Гомера відтепер доступні їм лише в перекладах. В певному сенсі мови, як і люди, є смертними створіннями. Однак набагато частіше зміна мов відбувається не еволюційним шляхом, як у наведених випадках, а в дусі дарвінівської боротьби за існування – соціально сильніша мова витискає з ужитку більш слабку.

1.1.1 Типи запозичень. Класифікація лексики іншомовного походження – одна з дискусійних та актуальних проблем. Існує велика кількість типологій запозичених слів. Вони вивчаються лінгвістами в різних лінгвістичних школах, в рамках декількох напрямків, а також на матеріалі різних мов і їх варіантів.

Серед основних ознак запозичень мовознавці називають, зокрема, наявність / відсутність у мові-реципієнті відповідних понять [Гируцкий 2005, с. 151] ступінь адаптації іншомовної лексики, спосіб її входження до мови тощо. Розглянемо кожну з них детальніше.

Насамперед лексичні запозичення поділяють на два типи залежно від наявності або відсутності в реципієнтному лінгвальному соціумі понять, які вони вербалізують [Лебедева 2002]:

а) комплексні запозичення (або власне запозичення), які поєднують експонент і абстрагований зміст лексичної одиниці. Йдеться про одночасне запозичення як форми, так і значення іншомовної одиниці. З'явившись у мові як назва нового предмета, нової реалії або ж нового явища, а також як термін інтернаціонального характеру, цей тип запозичень розширює концептуальну та мовну картини світу. Їхнє використання в мові-реципієнті виправдано процесами інтенсивної глобалізації, науково-технічним прогресом, чому

сприяють міжмовні контакти. Основними центрами атракції для нових запозичень є культура, щоденне життя, побут, суспільно-політичне життя наприклад: японська мова (тут і далі – япон.) *surimi* «рибні палички на основі крабового м'яса»; англійська мова (тут і далі – англ.) *post-it* «самоклеючий кольоровий папірець для нотаток»; англ. *fast food* «експрес-харчування»; англ. *fitness* «гарний фізичний стан» тощо;

б) запозичення-проникнення, які є мовною репрезентацією вже існуючих в мові мисленневих одиниць [Лебедева 2002]. Вони лише номінують уже відомі концептуальні картини світу. Так, у сфері інформатики запозичена одиниця *tchater* вживається зі значенням *bavarder* «базікати», коли бесіда відбувається за комп'ютером. При цьому зауважимо, що запозичена лексема, потрапивши до чужої мови як синонім до вже існуючого слова, може змінити початкову семантику, наприклад: англійська лексема *round* «одна зі схваток, разом з якими вона утворює бій» у політичному дискурсі останніх років вживається зі значенням «етап переговорів».

Як результат взаємовпливу й взаємозбагачення різних мов можна виокремити також фразеологічні запозичення, які являють собою «фразеологічні одиниці, запозичені в іншомовній формі без перекладу» [Шанский 1985, с. 5], тобто засвоєні в оригінальній формі й графіці. Так, фразеологічна одиниця англійської мови *no man's land*, яка буквально означає “terre d'aucun homme”. До неологічних фразеологічних запозичень можна також віднести такі англомовні одиниці, як *prime time* «найкращий час для ефіру», *pole position* «вигідна, виграшна позиція».

За ступенем засвоєння «чужої» лексики та її відповідності / невідповідності нормам мови-реципієнта лінгвісти виокремлюють асимільовані та не асимільовані (іншомовні) одиниці [Селіванова 2006, с. 158].

Під асимільованими одиницями мовознавці розуміють слова іншомовного походження, засвоєні мовою-реципієнтом і включені в мовну

систему. Проводячи типологію асимільованої запозиченої лексики, лінгвісти [Федченко 1990] поділяють її на кілька типів, а саме:

а) повністю асимільовані (засвоєні) запозичення, які втратили гетерогенні характеристики і стали частиною реципієнтної мовної системи. Ці словникові одиниці у фонетичному, графічному й морфологічному планах, а також за своєю словотвірною активністю, лексичною сполучуваністю та синонімічними зв'язками у функціонуючій мовній системі, а тим більше – в мовній свідомості носіїв цієї мови нічим не відрізняються від загального пласта слів відповідних лексико-семантичних груп;

б) частково асимільовані запозичення, які ще знаходяться на стадії формальної і функціональної адаптації. За орфографією та способом вимови ці одиниці вирізняються серед слів рідної мови, хоча вже й набули деяких ознак питомих слів. У цьому ракурсі цікаво зазначити, що в період XVIII-XIX століття (тут і далі – ст.) англіцизми зазнали орфографічних змін. Наприклад, англ. *riding-coat* (французька мова (тут і далі – фр.) *redingote*), англ. *bowl* (фр. *bol*), англ. *neurosis* (фр. *névrose*).

Унаслідок цього виникають білінгвальні утворення кількох типів, а саме:

– похідні утворення – з іншомовним афіксом або іншомовною похідною основою, наприклад: *scratcher* (англ. *scratch*), *peoplisation* (англ. *people*);

– гібридні утворення [Хауген 1972] або напівзапозичення [Калинин 1978], складові яких мають різне походження (одна частина – «чужий» елемент, інша – питомий), наприклад: *la self-détermination*, *boy-cuisinier*;

– композитні утворення з іншомовним неологізмом як основним або визначальним компонентом, наприклад: *dumping social*, *scooter de mer*.

Іншомовна лексика визначається лінгвістами як слова іншомовного походження, які зберігають фонетичну і графічну характеристики мови-донора, вживаються okazіонально, позначені семантичною новизною і на даному синхронному зрізі не входять до складу лексичної системи мови-

реципієнта. Подібно до асимільованої лексики, не асимільовані одиниці можна також поділити залежно від наявності або відсутності в мові-реципієнті відповідних понять на два типи, а саме:

а) іншомовні одиниці, які мають синонімічні відповідники в мові-реципієнті, наприклад: італійська мова (тут і далі – іт.) *dolce vita* (фр. *la vie douce*), англ. *war on terror* (фр. *la lutte contre le terrorisme*). У науковій літературі вони отримали назву варваризми [Заботкіна 1977] або вкраплення [Крысин 2002];

б) іншомовні одиниці, які називають специфічні, відсутні в житті інших народів явища із життя будь-якого іншого народу [Калинин 1978], наприклад: *tchitola* «читола, африканське дерево»; *tchador* «довгий чорний одяг іранських жінок»; *tchapalo* «пиво з проса або сорго». Враховуючи основні функціонально-формальні та зовнішньосистемні ознаки цих одиниць (неповне лексичне / семантичне засвоєння; локальна закріпленість і, як наслідок, обмежена сфера використання; відповідність словесного вираження специфічному предметові матеріального світу мови-донора і, як результат, особлива стилістична забарвленість), мовознавці пропонують термінувати їх як екзотизми / екзотична лексика / екзотизми-вкраплення [Калинин 1978], безеквівалентна (маркована) лексика [Михайловська 1980], культурно-маркована лексика [Авер'янова 1984], [Стернін 1985], фонові лексика [Є. М. Верещагін, В. Г. Костомаров 1999], [Червінський 2011], ксенізми [Заботкіна 1977], локалізми / регіоналізми / етнографізми [Хабургаєв 1989], алієнізми [Берков 2001].

Отже, розмаїття термінологічних одиниць ставить перед лінгвістами нові питання, залишаючи типологію не асимільованої лексики найбільш гострою і дискусійною проблемою загалом в освітленні процесу лексичного запозичення.

За допомогою діахронічного підходу мовознавці розмежовують лексичні запозичення за способом входження іншомовної лексики до мови-реципієнта

на [Селіванова 2006]: 1) прямі запозичені одиниці; 2) опосередковані запозичені одиниці; 3) «бумеранги».

Прямі запозичення – слова, які перейшли безпосередньо з однієї мови до іншої. На відміну від прямих запозичень, опосередковані запозичення потрапляють до мови-реципієнта через мову-посередника. Так, лексема *jungle* «джунгли» вважається запозиченням з англійської мови, хоча походить вона від індійської *jongala*.

Розглядаючи поняття «бумеранг» у площині запозичення англійських слів французькою, його можна трактувати як приклад запозичень французького походження, які свого часу стали невід’ємною частиною лексичної системи англійської мови, а згодом повернулися до французької мови зі зміненою семантикою чи видозміненою графічною / фонетичною формою і, як наслідок, зафіксовані у французьких етимологічних словниках як англійські запозичення. Уже класичними прикладами стали такі слова-бумеранги, як: давньофранцузька мова (тут і далі – давньофранц.) *une bouge* «кишеня, в яку кладуть гроші», англ. *budget* «кошторис прибутків і видатків держави, підприємства на певний період».

Окрему позицію в діяхронічному підході до типології запозичень займають ті дослідники, які вважають, що сучасний стан мови передбачає лише функціонування варваризмів та екзотизмів (тобто неасимільованої лексики) як єдиних представників запозиченої лексики [Новикова 2003], оскільки всі інші словникові одиниці (навіть асимільовані запозичення) вже нічим не вирізняються серед узуальних питомих слів.

Отже, аналіз поставленої проблеми вкотре показує, що, незважаючи на перманентні наукові суперечки серед дослідників-синхроністів, дослідників-діяхроністів, дослідників-лексикографів, вона й досі ще остаточно не розв’язана, потребуючи подальших студій. Класифікація лексики іншомовного походження – одна з дискусійних та актуальних проблем. Диференціація запозичених елементів може здійснюватися за різними критеріями. В результаті процесу запозичення в мовах з’являються чужі

елементи – слова та частини слів, які здебільшого не засмічують мову, а навпаки збагачують її лексичний фонд та морфологічні можливості. Часто виникають гібридні слова, частина яких запозичена, а інша частина – споконвічно існує в певній мові. З'являються слова, що належать до варваризмів і екзотизмів. В нашому дослідженні ми будемо дотримуватися класифікації запозичень, яку пропонує О. О.Селіванова, а саме за їх ступенем асиміляції у мові-реципієнта.

1.1.2 Трансформації запозичених елементів у мові. Після потрапляння у мову запозичення частіше піддаються процесу асиміляції – адаптації слова до іншої мовної системи [Масловський 2006], що виражається у зміні вимови, його граматичних властивостей та написанні відповідно до правил приймаючої мови, а також у семантичних трансформаціях.

Під «асимільованими одиницями» мовознавці розуміють слова іншомовного походження, засвоєні мовою-реципієнтом і включені в мовну систему [Федченко 1990]. Зазвичай повністю асимільовані слова цілком відповідають англійській граматичній, фонетичній і орфографічній системам за формоутворенням, вимовою і написанням, є нейтральними стилістично і можуть утворювати похідні або складні слова, тобто бути базою для словотвору. Вони сприймаються як суто англійські, а не іноземні слова. Похідні слова, які стосуються цієї групи, видають своє іншомовне походження наявністю певних афіксів, що приєднуються як до англійських, так і до запозичених коренів.

Семантичні зміни в запозичених елементах є найбільш актуальними у лінгвістичних дослідженнях, тому що вони відображають результати культурних контактів етносів у процесі мовної адаптації [Кочерган 1976]. Активним засобом асиміляції є різні семантичні трансформації запозичених слів, зокрема, розширення чи звуження семантики запозиченої одиниці в

мові-реципієнті. Розширення значення пов'язане з метафоричним перенесенням імені на інший, заснованому на основі подібності предметів. Тож, слово *volcano* походить від імені римського бога вогню і металу Вулкана [Арнольд 2001]; запозичене з німецької мови слово *flak* спочатку мало тільки значення «зенітна гармата», в англійській воно набуло значення «зенітний вогонь», «опозиція, опір». Також при розширенні значення слово може набувати нові конотативні значення, наприклад, слово *ersatz* «заміна, сурогат» придбало зневажливий відтінок «низької якості, підроблений», відсутній у німецькій мові.

Протилежна тенденція – звуження значення – призводить до скорочення кола, що позначаються даним словом, в результаті чого слово переходить в розряд спеціальних і стає маркованим [Михеева 2010]. Так, слово *ansatz* має в німецькій мові багато значень: «приставка, насадка; осад; початок, підстава, схильність»), а в англійській мові використовується лише як науковий термін «підхід до вирішення завдання».

Потрапляючи до англійської мови слова з інших мов часто втрачають свої граматичні категорії, закінчення, систему відмінювання і дієвідмінювання і з часом набувають граматичних рис, властивих англійській мові.

Процес асиміляції проходить поступово, внаслідок чого слова знаходяться на різних його етапах і відносяться до різних категорій у відповідності з наступною класифікацією [Кабакчі 1993, с. 16]:

а) повністю асимільовані слова – всім фонетичним, нормам приймаючої мови, які не сприймаються як іншомовні. У цю групу входять найбільш старі запозичення (*take* – з старонорвезької, *face* – з старофранцузької, *wall, mint* – з латинської). Похідні слова, які стосуються цієї групи, видають своє іншомовне походження наявністю певних афіксів, що приєднуються як до англійських, так і до запозичених коренів;

б) частково асимільовані слова:

1) не асимільовані графічно (зустрічаються в англійській частіше, ніж в інших мовах): слова з невимовним приголосним на кінці (*ballet, buffet, corps*); слова з діакритичними знаками (*café, cliché*); слова з диграфами (*bouquet, brioche, pointes*); слова з подвоєнням приголосних: *bb* – *lobby* (латинська мова (тут і далі – лат.), *hobby* (фр.); *cc* – *accurate* (лат.), *peccant* (лат.); *ff* – *muffin* (німецька мова (тут і далі – нім.), *differ* (лат.); *ll* – *gallant* (фр.), *pillar* (лат.); *mm* – *rummer* (голландська мова (тут і далі – голл.), *pommel* (фр.); *nn* – *annual* (лат.), *dinner* (фр.); *pp* – *puppy* (фр.), *napper* (голл.), *rr* – *current* (лат.), *terrene* (лат.); *ss* – *asset* (лат.), *success* (лат.); *tt* – *etiquette* (фр.), *butter* (лат.) [Дмитрієва 2004];

2) не асимільовані фонетично. В англійській мові фонетичні критерії слів іншомовного походження наступні:

– звуки [v], [dz], [z] у початковій позиції *vacuum* (з лат.), *valley* (з фр.), *voivode* (з російської мови (тут і далі – рос.); *gem* (з лат.), *jewel* (з старофранцузька мова (тут і далі – старофранц.); *genre, gendarme* (з фр.);

– букви *j, x, z* на початку слова (*jewel, xylophone, zebra*);

– поєднання *ph, kh, eau* в корені слова (*philology, khaki, beau*);

– букви *x* як [gz] або [z], на відміну від англійських слів, де *x* читається як [ks] (*exist* (лат.), *xylophone* (грецька мова (тут і далі – грец.), але: *six*);

– читання поєднання *ch* як [ʃ] або [k], в той час як в англійських словах воно читається як [tʃ] (*machine, parachute* (фр.), *chemist, echo* (грец.), але: *child, chair*);

– чергування звуків у однокореневих словах: [v] – [p] – [t]: *receive – reception – receipt*; [ai] – [i]: *provide – provident*; [z] – [ʒ]: *visible – vision*;

– початкове поєднання *sk* (*sky, skirt* (скандинавська мова (тут і далі – сканд));

3) не асимільовані граматично. Іншомовне походження слів виявляється через неповну включеність їх в граматичну систему приймаючої мови. Такі слова зберігають оригінальну форму (*bacterium – bacteria, bacillus – bacilli, formula – formulae, crisis – crises, index – indices*), або мають паралельні

форми (*formulas*), які можуть відрізнятися семантично. Широко вживані слова, проте, мають лише англійську форму (*villas, spectators, circuses*);

4) не асимільовані семантично, так як вони позначають поняття, пов'язані з іншими і не мають еквівалента в приймаючій мові (слова-реалії, або екзотизми: *rajah, toreador, sherbet, rickshaw*);

5) повністю не асимільовані слова, або варваризми (*ciao, ad libitum, per capita*) [Акуленко 1972, с. 156].

Не можна не звернути уваги і на фонетичну адаптацію лексики іншомовного походження [Крысин 1968], яка полягає у пристосуванні фонем і їх сполучень до англійського фонетичного стандарту. Наприклад, при запозиченні латинських слів до V ст.н.е. спостерігаються зміни, особливо у складі голосних, при асиміляції цих слів англійською мовою, наприклад: *assa* (*ass*) – лат. *asinus*; *butere* (*butter*) – лат. *butyrum*; *ciese* (*cheese*) – лат. *caseus*; *mynet* (*coin, mint*) – лат. *moneta*. Особливо змінювалась фонетична форма слова у тих випадках, коли від запозичення утворювалось похідне слово; це стосується дієслів, запозичених з латинської мови після прийняття християнства у 579 році (так званий другий період латинських запозичень). Наприклад: лат. *dictare* – давньоанглійська мова (тут і далі – давньоангл.) *dihtian* (*compose*); лат. *expendere* – давньоангл. *aspendan* (*spend*); лат. *mutare* – давньоангл. *bemutian* (*change*); лат. *saltarae* – давньоангл. *sealtian* (збереглося у вигляді складової частини слова *somersault* «перекидатися») тощо. Спорідненість форм однієї групи слів при запозиченні сприяє закріпленню їх в мові, що запозичувала. Так, давньоангл. *gifani* сканд. *gefa* дає спочатку форми *given, yiveni*, і нарешті, *give*; давньоангл. *sunui* сканд. *sunr* – форми *sune – sone – son*.

Якщо французька мова, починаючи з XI ст. і справила вплив на англійську мову у галузі фонетики і семантики, то на розвиток граматичної структури вона не мала суттєвого впливу. Найефективніші зміни у граматиці англійської мови відбулися у її північних діалектах, на які навряд чи вплинула французька мова. Такі процеси, як згортання відмінкових закінчень

з наступним їх зникненням, відбувалися в Англії швидше, ніж у континентальній французькій мові. Ця різниця є дуже важливою, оскільки зникнення відмінкових закінчень в англійській мові закінчилося у XII ст., тоді як у французькій – лише у XIV ст. Це свідчить про вплив граматичної системи англійської мови на велику кількість лексичних запозичень з іншої мови.

Після XVI ст. запозичення в англійську мову із класичних мов йде за кількома сценаріями. По-перше, велика кількість слів зберігає свою граматичну форму множини, наприклад: *addendum – addenda, datum – data, index – indices, phenomenon – phenomena*. Однак, поодинокі слова із цієї групи запозичень набувають форми множини, властивої англійській мові, наприклад: *formula – formulas, formulae; vacuum – vacuums, vacua*. Є також слова, що повністю підпорядковуються граматичним законам мови, якою вони запозичені, наприклад: *alibi – alibis, item – items*. Крім цього, при утворенні форми множини, притаманної англійській мові, іноді змінювалися значення запозичення із латинської мови, наприклад: *genius* «геній» – *geniuses* «генії» і *genii* «духи, демони».

Французькі артиклі “*le*”, “*la*”, “*les*”, які вживалися для вираження роду і числа іменників, в англійській мові втрачають ці морфологічні ознаки. Втрата категорії граматичного роду в запозичених словах була пов’язана із загальною тенденцією до зникнення граматичного роду англійських іменників.

Таким чином, після норманського завоювання 1066 р. переважна частина запозичень з романських мов здійснила помітний вплив на англосаксонську лексику. Наприклад, французькі запозичення *bouquet, buffet, communique, fiancée* передають незвичні закінчення за допомогою дифтонга [ei]. Слово *courage*, запозичене значно раніше, змінювалося відповідно до англійських норм вимови і наголосу.

Найбільш помітною зміною в звуковій структурі французьких запозичень було перенесення наголосу з кінця слова, що властиво й досі

французькій мові, на початок слова, що властиво англійській мові протягом всього її розвитку [Кочерган 2004]. Процес перенесення наголосу відбувався поступово, причому головний наголос на останніх складах спочатку замінювався другорядним, а потім зникав зовсім.

Що стосується лексичної системи, запозичені слова, потрапивши в англійську мову, впродовж тривалого часу піддавалися процесу асиміляції, який полягає в перетворенні їх звукового вигляду, граматичної структури і смислового змісту за внутрішніми законами англійської мови.

1.2 Діалекти англійської мови у контексті мовних контактів

Існування мови можливе в багатьох формах (варіантах). Проте найважливішими формами існування мови є: національна мова, літературна мова і діалекти. Якщо зобразити їх у вигляді піраміди, то діалекти будуть основою піраміди, серединою – діалектні зони (наріччя у рос. традиції), а вершиною – літературна мова [Солнцев 1984, с. 31]. Все це у комплексі є національною мовою кожної країни в умовах монолінгвізма.

В наш час мовознавці розмежовують і протиставляють такі поняття як «літературна мова» і «діалект». Більшість мовознавців трактують мову як велику кількість діалектів, яким притаманні певні відмінності [Гак 1982]. Ці відмінності спричинені територіальними, соціокультурними особливостями, історичними чинниками, які призвели до варіативності і відхилень від стандартів у словниковому складі, орфографії, фонетиці і граматиці.

Літературна мова – це основна наддіалектна форма існування мови. Це – оброблена, унормована форма національної мови, яка існує в писемному і усному різновидах [Ющук 2004]. Вона обслуговує культурне життя народу та всі сфери його суспільної діяльності: державні та громадські установи, пресу, художню літературу, науку, театр, освіту і побут людей. Літературна

мова має надтериторіальний характер, оскільки вона вживається в багатьох регіонах.

Діалект, на відміну від літературної мови, використовується на певній обмеженій території (області). Діалект – варіант мови, якою спілкуються між собою певна група людей пов'язаних між собою територією, фаховою або соціальною спільністю.

Розрізняють територіальний і соціальний різновиди діалектів [Маковский 1982]. Найчастіше поняття діалект уживають у значенні територіального діалекту [Лужаниця 2001], натомість на означення соціального діалекту уживають термін «соціолект». Територіальний діалект – це різновид мови, що використовується на територіально-обмеженій мовній області та відрізняється від стандартного варіанту наявністю певних фонологічних, лексичних і граматичних особливостей.

Характерною рисою територіального діалекту є структурна близькість [Гак 1982, с. 4], цей різновид національної мови є засобом спілкування людей, які об'єднані спільною територією, матеріальною і духовною культурою, історичними і культурними традиціями.

Класифікація традиційних англійських територіальних діалектів є досить важким завданням, оскільки межі діалектів є розмитими, а територіальні зони не цілісними. Одну з найсерйозніших спроб класифікації англійських діалектів зробив А. Елліс ще у XIX ст. Вона до сих пір досить точно відображає діалектну карту Великобританії XIX та XX ст. і взята за основу багатьма діалектологами. Вона включає 5 діалектних зон [Ellis 1869]: а) північні діалекти; б) середні діалекти; в) східні діалекти; г) західні діалекти; д) південні діалекти [див. Додаток А].

Як бачимо на карті, діалектні зони співпадають з кордонами графств того періоду. Відзначимо, що в квітні 1974 року, в результаті перетворення органів місцевого самоврядування, адміністративний поділ Великобританії було змінено – створено три нових графства і шість великих графств-муніципалітетів (*counties of cities, metropolitan counties*). У даній роботі,

однак, ми дотримуємося колишнього адміністративного поділу Великобританії XIX ст., бо саме вони співпадають з межами розповсюдження вивчаємих діалектів.

Безумовно, сучасні англійські територіальні діалекти не є безпосереднім результатом розвитку давньоанглійських – вони утворилися завдяки інтеграції і розмежування діалектних областей, перегруповань і взаємодій, а також під впливом літературної мови в епоху її становлення та подальшого розвитку. Проте, існують дані (наприклад, «Лінгвістичний атлас Англії» 1978 року, а також «Огляд англійських діалектів» Г. Ортона і Ю. Діта), згідно з якими розподіл сучасних діалектів Англії все ж таки виявляє ряд подібностей з розподілом діалектів у давньо- і середньоанглійський період. А саме: основна границя проходить між північними районами й іншою частиною Англії, повторюючи в цілому границю між англосаксонськими королівствами Нортумбрією і Мерсією. Другорядна границя відокремлює район Мідленда від більш південних областей країни. Тому більш точну й повну ієрархічну картину сучасних територіальних діалектів Англії можна зобразити наступним чином [Crystal 1997, p. 324–325]:

1. Зона «Північ»: північні: північно-східні, центральні райони півночі (центральний Ланкашир, Хамберсайд); центральні: західно-центральні (Мерсісайд, північно-західний Мідленд, західний Мідленд), східно-центральні (центральний Мідленд, північно-східний Мідленд, східний Мідленд).

2. Зона «Південь»: східні: південний Мідленд, східна Англія, графства, що прилягають до Лондона; південно-західні: північ південно-заходу, центр південно-заходу, південь південно-заходу.

В сучасному світі окрім територіальної ознаки вагомою для типологізації англійських діалектів виступає адміністративно-територіальний критерій, тобто розмежування поблизу розташованих територій на сільські та міські зони. Даний факт є наслідком зміни суттєвих характеристик діалектів сільської та міської місцевості [Kurath 1939]. З плином часу вчені почали

відзначати відмінності мови мешканців міст від стандартного варіанта англійської мови. Розподіл на міські та сільські діалекти можна знайти в працях П. Традгіла [Trudgill 1994], А. Хьюза [Hughes 1993], В. М. Жирмунського [Жирмунский 1964, с. 107], Н. Ф. Міхеєва [Михеева 2004] та ін. Визначення понять сільського і міського діалектів, зокрема їхнього вимовного аспекту, запропонував Дж. О'Коннор [O'Connor 1991, с. 299]. Він відзначав, що вивчення регіональної вимови може базуватися на дослідженні особливостей мовлення на великих та малих територіях. Крім того, належну увагу слід приділяти вивченню й акцентів певної місцевості, які притаманні невеликій кількості людей, як правило, похилого віку, що намагаються зберегти більш стару форму різновиду мови.

Згідно з визначенням О. І. Лужаниці [Лужаница 2011, с. 145], сільський діалект являє собою природно сформовану соціорегіональну систему вербальної комунікації, використовувану за певними правилами значною групою людей, які споконвічно проживали на визначеній території. Щодо міського діалекту, то О. І. Лужаниця розглядає його як генетично неоднорідний варіант англійської мови, сформований унаслідок нівелювання діалектних ознак, який, з одного боку, є комбінацією літературної мови і діалекту, а з іншого, – їхніми залишковими формами.

Оскільки предметом дослідження виступають діалекти ХІХ століття, ми спираємося на класифікацію А. Елліса, згідно якої досліджувані діалекти належать до групи північних та південних діалектів. За своєю структурою і своїми характеристиками дані діалекти належать до традиційних територіальних діалектів, які є різновидом мови, що характеризуються відносною єдністю системи і використовуються як засіб безпосереднього спілкування в колективі, що знаходиться на певній обмеженій території.

Історія розвитку регіонів, мовні контакти зумовили своєрідність розвитку діалектів півночі та півдня. Вважається що на еволюцію діалектів півночі впливали скандинавська і латинська мови, на діалекти півдня вплинув

нормандський діалект французької мови [Ільш 1968; Бруннер 1955; Jespersen 1925].

Діалекти англійської мови пройшли в своєму розвитку довгий шлях від засобу спілкування древніх племінних об'єднань до державної мови Великобританії. На еволюцію діалектів постійно впливали дві причини: внутрішня і зовнішня. Внутрішні причини сприяли саморозвитку мовної системи і продовжували давні тенденції, що виникли в германських мовах ще на зорі історії. До зовнішніх причин належать економічний та суспільно-політичний розвиток, вплив різних історичних подій, прогрес у науці та техніці, розвиток культури тощо.

Як правило діалекти вивчають, в першу чергу, з точки зору їх фонетичних особливостей, адже саме відмінності у вимові тих чи інших звуків проявляють найяскравіше особливості мови регіону. Так, наприклад, роботи таких вчених як П. Традгілла, Дж. Уелса, В. М. Ярцевої та О. І. Мехалевої [Trudgill 1994; Wells 1982; Ярцева 1969; Михалева 2007], присвячені вивченню саме фонетичних особливостей діалектів Великої Британії. Вивчення лексики та граматики зустрічаються часто, як аспекти комплексного дослідження діалекту, а не як самостійні об'єкти досліджень. Прикладом комплексного дослідження можуть слугувати роботи А. В. Коновалова та А. А. Мінасян [Коновалов 2005; Мінасян 2010]. Однак дослідження присвячені вивченню запозиченої лексики за усіма можливими параметрами проводяться недостатньо, так як опис даного пласту мови є складним процесом, оскільки загальновідомо, що лексика представляє собою найбільш динамічну та значиму складову мовної системи, в якій відображається навколишній світ.

1.2.1 Сутність та типи мовних контактів. Термін «мовний контакт» вперше був запропонований У. Вайнрайхом, під яким він розумів співіснування двох або більше мов, носії яких перебувають у тісному

контакті та поперемінно користуються ними залежно від ситуації, умов та цілей спілкування [Вайнрайх 1979, с. 22]. Існують і інші визначення мовного контакту, як «мовленнєвого спілкування між двома мовними колективами» [Розенцвейг 1972, с. 3], як «зіткнення мов, що виникає через певні географічні, історичні та соціальні умови, що приводять до необхідності мовної комунікації між людськими групами, які спілкуються різними мовами» [Ахманова 1966, с. 535].

Попри всю різноманітність дефініцій тлумачення терміну, «мовний контакт» може розглядатися як використання двох або більше мов індивідами, або на спільній території, або в рамках однієї ситуації спілкування. У деяких лінгвістичних працях [Вайнрайх 1979, с. 88] пропонується розрізняти «вузьке» і «ширше» тлумачення терміна «мовні контакти», розуміючи під першим контактну ситуацію, пов'язану з неодмінною двомовністю, а під другим – міжмовний зв'язок, при якому двомовності може й не бути, як, наприклад, при запозиченні лексики в процесі різних соціально-політичних, культурно-історичних та інших відношень.

Як правило, розрізняють такі типи мовних контактів [Вайнрайх 1979, с. 7]: а) казуальні (тимчасові) мовні контакти, на основі нерегулярної, епізодичні суміші мовних груп; б) перманентні (стійкі) мовні контакти, які можуть існувати під час інтенсивного тривалого спілкування між мовними групами. Перманентні контакти, у свою чергу, поділяються на: 1) зовнішні (коли мовні колективи, що входять до різних суспільно-політичних одиниць на суміжних територіях, підтримують між собою економічні, політичні, культурні та інші відносини); 2) внутрішні (коли мовні колективи, складаючи одну суспільно-політичну єдність, живуть на одній території і ведуть спільне господарство, політичне та культурне життя).

Результати мовних контактів по-різному впливають на рівні мови [Найда 2009]. Це залежить від ступеня входження їх елементів у цілісну структуру мови. Найменш структурованими є групи спеціальних термінів для вузьких

областей використання мови, тому такі лексичні групи можуть бути запозичені повністю з однієї мови (наприклад, музичні терміни з італійської в українську мову, банківські терміни з італійської в німецьку мову).

Більш тривалі мовні контакти не тільки дозволяють отримати поодинокі запозичення або певні зміни в структурі мови, а й повну трансформацію мови. Лінгвісти розрізняють такі варіанти розвитку мов, що перебувають в контакті:

- утворення креольської мови. У цьому випадку єдина система лексичних і граматичних значень, що виникла при мовному контакті, починає кодуватися за допомогою морфем, запозичених з однієї мови, але часто переосмислених відповідно до цієї системи значень. Прикладом креолізації мови може бути суржик;

- двомовність з однією домінуючою мовою. У цьому випадку одна з мов, яка вступила в контакт, очевидно є основною системою, на яку орієнтуються носії іншої мови, змінюючи фонетичні, лексичні та інші характеристики мови під впливом того, що вони вважають престижнішим;

- диглосія, тобто зміни основної мови спілкування під впливом більш престижної, але обмеженої у використанні (наприклад, вплив арабської мови на неарабомовних мусульман);

- діалектні контакти та літературний варіант однієї мови або поєднання різнодіалектних особливостей в одному койне – спільній наддіалектній мові. У цьому випадку, внаслідок спорідненості контактуючих мовних систем, можлива особливо сильна контамінація мов.

Як бачимо, розглядати запозичення лише під лінгвістичним кутом зору недостатньо. Процес запозичення залежить від багатьох причин лінгвістичного та екстралінгвістичного порядку. Запозичення – це насамперед соціальний процес [Антрушина 2001]. Лексика змінюється, і її розвиток відображає певний історичний період у еволюції суспільства.

Взаємодія мов охоплює широкий спектр проблем, пов'язаних з соціальними, політичними та лінгвістичними аспектами. Тому всебічне

вивчення міжмовних контактів і надалі залишається одним із важливих питань мовознавства, що уможливить глибше зрозуміти та вивчити процеси взаємодіяння мов. Розглядати запозичення лише під лінгвістичним кутом зору недостатньо.

1.2.2 Іншомовні лексичні запозичення у англійській мові: типологія та періодизація. Традиційно вважають [Верба 2004; Костюченко 1963], що англійська мова пройшла через чотири стадії розвитку протягом останніх півтори тисячі років:

а) давньоанглійська, чи англосаксонська (500 – 1050), корені якої відносять до діалектів поселенців (ютів, саксів, англів і фризів), що захопили територію сучасної Англії;

б) середньоанглійська (1050 – 1550), що перебувала під впливом норманської французької мови (після завоювання в 1066 році) та церковної латини;

в) рання сучасна англійська (1550 – 1700), що стандартизувала широкі зміни середньоанглійської;

г) пізня сучасна англійська (починаючи з 1700) містить часткові зміни при поширенні сучасної англійської мови.

Кожен з періодів був сформований в результаті специфічної комбінації лінгвосоціокультурних параметрів [Algeo 2010, с. 181], умов проживання та функціонування англійського суспільства, які привели до виділення відповідних періодів.

Одним з вагомих чинників були особливості культурних і мовних контактів, які безумовно вплинули на темпоральну класифікацію, а також на специфіку та особливість розвитку окремих територій. Розглянемо генезис лінгвосоціокультурної періодизації розвитку лексичного складу англійської мови, приділяючи особливу увагу мовним контактам та їх наслідкам.

У давньоанглійський період формування мови англійської народності (V-XI ст.) на території Британії внаслідок розвитку діалектів північно-германських племен (англів, саксів і ютів), що переселилися в V ст. до Британії та змішалися з кельтським населенням, виникає староанглійська мова. В Англії зароджуються феодальні відносини, виникають окремі королівства та формуються місцеві діалекти [Залесская 1981]. Зі проникненням до Англії християнства (VI ст.) латинський алфавіт замінює руни.

Словниковий склад давньоанглійської мови в результаті мовних та культурних контактів увібрав у собі велику кількість лексичних одиниць латинського та кельтського походження, що стало ґрунтом для подальших процесів запозичення з латинської мови під час наступних етапів розвитку англійської мови. Наприклад, *pile* походить з латинського *pīlum*, *street* бере свій початок з латинського виразу *via strāta*, що означає *a paved road*, тобто дорога з твердим покриттям.

Середньоанглійський період розвитку мови англійської народності триває з X по XIV ст. У кінці XI і на початку XII ст. в Англії посилюється процес феодалізації, якому сприяє завоювання країни норманами (1066 р.), і норманський діалект французької мови стає офіційною мовою Англії. Проте комунікативний вплив французької мови є дуже слабкою бо нею розмовляє тільки аристократія [Vaugh 1993, с. 164], а корінне населення Британських островів продовжує використовувати англійську мову практично в усіх сферах комунікації. Внаслідок соціоісторичних факторів, які привели до майже двохсотрічної двомовності в Англії, англійська мова відстоює свою комунікативну міцність, в результаті чого вона зазнає значних змін на всіх рівнях мовної системи. Зокрема, лексична система англійської мови поповнюється запозиченнями зі французької, які належать до різноманітних галузей [Винокурова 1993]: державні та адміністративні терміни (*administer, assembly*), судові та юридичні терміни (*crime, accuse*), церковні та релігійні терміни (*abbey, confession*), військово-морські терміни (*army, defense*),

мистецтво, наука, література (*art, grammar*), побут, одяг, розваги, мода тощо (*button, dress*).

У XV-XVI ст. період формування англійської національної мови в Англії починається розклад феодальної системи й інтенсивний розвиток товарно-грошових відносин. Унаслідок широкої міжнародної торгівлі Англії Лондон у XIV ст. стає центром країни, а лондонський діалект набуває все більшого значення в країні та, вбираючи окремі елементи з суміжних діалектів, стає основою національної мови. Інтенсивний процес формування нації сприяв поширенню та розвитку національної мови й усе більшому нівелюванню діалектів. На мові цього періоду позначається вплив широких міжнародних відносин Англії – починається новий потік запозичень із італійської, грецької, іспанської та інших мов [Аракин 2001, с. 178]. Наприклад: *echo* (грец.), *gondola* (іт.), *drilling, plunder, staff, fieldmarshal* (нім.). Зростає кількість слів, запозичених з французької мови, що описують різні явища з області промисловості: *machine* – машина, *engine* – мотор; торгівлі: *fair* – ярмарок, *market* – ринок, *money* – гроші; політичного життя: *government* – уряд, *parliament* – парламент.

У Новоанглійський період період відбулося остаточне формування та розвиток національної англійської мови [Аракин 2001, с. 215]. Закріпленню сталих норм літературної мови сприяє художня література та численні граматичні праці («Коротка граматики англійської мови» У. Буллокара, «Граматики англійської мови» Б. Джонсона та низка словників). Зусилля мовознавців були спрямовані на створення нормативної граматики та розв'язання орфографічної проблеми (остання реформа була проведена у XIII ст.). Унаслідок колоніальної експансії Англії її мова проникала (з XII ст.) до Америки, Ірландії, Австралії, Нової Зеландії та інших країн.

У зв'язку із розширенням торгівлі і культурних зв'язків XVII-XIX ст., англійською мовою були запозичені слова з італійської, іспанської, голандської, французької [Доза 1956]. Наприклад: *cameo, fresco, stucco, spaghetti* (іт.), *canyon, cigar, guerilla, hurricane, mosquito, potato* (ісп.), *dock,*

deck, buoy, reef, skippe (голл.), *canoe, wigwam, toboggan, moccasin* (інд.), *marmalade, flamingo, madeira* (порт.), *fiancé, coquette, unique, machine, police, chamois* (фр.).

Розвиток англійської мови триває і досі. У глобальному світі людство більше піддається культурним контактам ніж раніше. Проте оскільки предметом нашого дослідження виступають діалекти XIX ст., особливості генези соціолінгвальної ситуації далі не розглядаються. Проведений аналіз розвитку англійської мови в умовах мовних контактів показує наявність великої кількості запозичень з різних мов, що не могло не привести до трансформацій її системи. Найбільший вплив на англійську мову зробили романські мови, а саме латинська та норманський діалект французької мови.

1.2.3 Французькі запозичення в англійській мові та діалектах Англії. Французька мова з'явилася на території Англії разом з приходом норманських завойовників. Нормани господарювали в Англії протягом довгого часу і, відповідно, вплинули на розвиток англійської мови. Норманські правителі та переселенці, які осіли у південно-західних містах одразу після завоювання (1066 р.), розмовляли різновидом французької мови, званої як «англо-норманська». Цей різновид зник близько двохсот років по тому, ґрунтовно змінивши при цьому англійську мову. У XIII-XIV ст. англійська мова піддалася новій хвилі французького впливу; цього разу джерелом став центральний паризький різновид французької мови, що був більш літературним та культурним [Расторгуєва 2003, с. 301–302].

Наслідком цих послідовних хвиль, перш за все, є велика кількість лексичних запозичень [Расторгуєва 2003, с. 301–302]. На початковій стадії проникнення вживання французьких слів обмежувалось певними різновидами англійської: мова аристократичних кіл у королівському суді, мова середнього класу, а саме тих, хто вступив у контакт і з правителями, і з підвладними, мова освіченого населення і населення південно-східних міст.

Зрештою запозичені з французької мови слова проникли у мовний простір, спочатку в контексті усної комунікації, а пізніше й у літературу.

Близько трьох тисяч слів були запозичені з французької мови в англійську [Костюченко 1963, с. 190], і це збагачення словникового складу вважається найістотнішим наслідком впливу французької мови на англійську.

У багатьох випадках неможливо встановити, чи є найменування прямим запозиченням з французької мови [Хауген 1972, с. 371–373], чи воно утворене в англійській мові від запозиченого слова за допомогою англійського суфікса і є не запозиченням, а гібридним новоутворенням, яке на відміну від запозичень-гібридів, не є продуктом запозичення і утворюється не під впливом іншомовної моделі, а на питомій основі шляхом з'єднання корінного та раніше запозиченого й асимільованого у мові елементів.

Французькі запозичення цього періоду проникають переважно не в основний словниковий фонд, а в певні пласти словникового складу.

Перш за все це слова, пов'язані з феодальними відносинами: *feudal, baron, vassal, liege, chivalry*. Деякі з цих слів, які в той час відображали в своєму значенні феодальну ідеологію, згодом отримали більш загальний сенс. Наприклад: *command, obey, serve, noble, glory, danger*. Спочатку слово *danger* означало «владу феодала» і в цьому значенні було запозичене, а пізніше значення «небезпека» воно отримало у Франції. Отже, у такий спосіб було запозичене вдруге.

Нормано-французького походження є [Арнольд 2012, с. 241]:

– майже всі титули: *peer, prince, count, duke* і звернення *sir* і *madam* (за винятком *king, queen, earl, lord* і *lady*);

– слова, пов'язані з державним управлінням і взагалі державою: *state, realm, people, nation, government, power, authority, court, crown*;

– слова, пов'язані з грошовими відносинами: *money, property*;

– слова, що позначають родинні стосунки: *parent, spouse, cousin, uncle, aunt, nephew, niece*;

– велика кількість військових термінів і слів, пов'язаних з війною: *army, battle, arms, victory, war* (слово німецького походження), *navy, troops, guard*;

– всі назви військових чинів;

– слова, що означають задоволення і розваги: *feast, leisure, pleasure, delight, ease, comfort, chase* і багато карткових термінів: *trump, ace, cards*;

– юридичні терміни: *accuse, court, crime, felony, plaintiff, defendant, attorney*;

– професії ремісників, які обслуговували феодалів: *tailor, butcher, painter, carpenter, joiner*.

Поряд зі словами, які належать до спеціальної лексики, багато і таких, які означають самі звичайні поняття. Вони постійно використовуються в спілкуванні і відносяться до основного словникового фонду [Арнольд 2012, с. 241]. Такі як: *face, place, large, change*, для позначення одиниць часу: *hour, minute, second*, а також для позначення природних явищ: *river, mountain, soil, air, flower, fruit*.

Багато запозичень XVII-XVIII ст. відносяться до галузі культури французької аристократії [Масловський 2006, с. 152]. В якості прикладів можна навести наступні слова: *fiancé, coquette, unique, machine, police, chamois*.

Слова, запозичені з французької мови після норманського завоювання, часто характеризуються збереженням норм вимови і орфографії, властивих французькій мові. Наприклад, такі слова як *machine, coquette, rouge, police*, не відрізняються своєю вимовою і написанням від слів французької мови.

Запозичення з французької мови продовжують поповнювати словниковий склад англійської мови і в наступні століття [Хауген 1972, с. 38]. У XIX-XX ст. запозичення носять переважно книжковий характер.

Існує багато слів, запозичених англійською мовою з французької, які стали інтернаціональними: *toilet, hotel, illumination, elegant extravagant, delicate, miniature, grotesque, naive*.

Отже, процес надходження та засвоєння іноземних слів є наслідком зближення між країнами в наслідок війн, торгівлі, наукових інтересів та міждержавних культурних стосунків тощо. Прикладом цього є численні французькі запозичення в англійській мові. Французька мова, як виявилось, здійснила вирішальний вплив на англійську після завершення доби античності. Проте відсоток романського елементу в англійській мові, а саме в діалектах різниться залежно від географії розповсюдження, бо є наслідком різного соціоекономічного розвитку територій та культурних контактів.

РОЗДІЛ 2

ФРАНЦУЗЬКИЙ ЕЛЕМЕНТ В ЛЕКСИЦІ ДІАЛЕКТІВ ГРАФСТВ ЕССЕКС, САССЕКС, НОРТУМБРІЯ

Цей розділ присвячений вивченню французьких запозичень у діалектах графств Ессекс, Сассекс та Нортумбрія, які розташовані на контрально-полярних територіях Великобританії. Дослідження проводиться на матеріалі 3 діалектних словників Англії XIX століття [Brockett 1825; Charnock 1880; Parish 1875]. Методом суцільної виборки було виділено 158 французьких запозичень (ессекський – 26 слів, сассекський – 48 слів, нортумбрійський – 84 слова).

Вибір діалектів для дослідження зумовлений припущенням, що особливості історії розвитку Великобританії призвели до різної генези мовної ситуації на її окремих територіях. Зокрема, особливості культурних контактів вплинули на відмітний характер запозиченого елемента в діалектах півночі та півдня, як в кількісному, так і в якісному аспектах.

Специфіка побудови діалектних словників, а також особливість їх наповнення накладає деякі обмеження на широту нашого дослідження.

По-перше, особливість діалектних словників полягає у фіксуванні в словнику тільки тих одиниць, які відрізняються від літературного аналога.

По-друге, особливості лексичних статей в діалектних словниках характеризуються відсутністю повної граматичної і фонетичної інформації. Зокрема граматичні особливості діалектів як правило подаються окремою статтею, що значно звужує можливість аналізу ступеню граматичної асиміляції запозиченого елемента. Для передачі фонетичного звучання слова лексикографи та письменники традиційно використовують не транскрипцію, а фонемографічне письмо, тобто ту особливість написання слова, яке найбільше наближена до його звучання. Це ускладнює процес аналізу фонетичних відповідностей між ісконним елементом та елементом,

який адаптувався в діалектній системі.

Таким чином, відсутність повної граматичної та фонетичної інформації словникової статті діалектних словників Великобританії унеможлиблює: 1) виділення повністю асимільованих запозичених слів; 2) аналіз частково асимільованих слів за граматичним та фонетичним критеріями. Тому, в нашому дослідженні ці аспекти не розглядаються.

Результати аналізу також показали відсутність повністю не асимільованих слів. Причиною цього може бути фрагментарність діалектних словників.

Таким чином, виходячи з вищесказаного та згідно логіки дослідження в цьому розділі розглядаються графічні та семантичні особливості частково асимільованих запозичень досліджуваного корпусу, а також їх тематична, структурно-морфологічна та частиномовна типології.

2.1 Види асиміляції французьких запозичень в діалектах британського варіанту англійської мови

Як було зазначено в першому розділі, потрапивши до чужої мови, запозичення піддаються процесу адаптації. Деяка частина запозичених слів змінюється, підкорюючись графічним правилам англійської мови, для того, щоб полегшити сприйняття мовцями складних за написанням та вимовою іншомовних слів. Інша, більш чисельна група слів, залишає свою зовнішню форму і в такому вигляді входить до складу англійської мови. Чіткої системи, за якою слово адаптується повністю чи частково, не існує, проте можна спостерігати деякі тенденції щодо пристосування запозичень до норм англійської мови.

Ці види асиміляції тісно пов'язані між собою, однак, вони мають свої особливості, свою специфіку. Далі ми розглянемо ці види асиміляції в контексті французької запозиченої лексики.

2.1.1 Графічно асимільовані слова. Корпус зібраного фактичного матеріалу засвідчує, що для запозичень досліджуваного корпусу характерні певні графічні особливості. Спектр знаків, якими послуговуємося в писемному мовленні, як відомо, розглядають у межах графіки, яку розуміють як «сукупність усіх засобів письма (літер і допоміжних знаків), що використовують для передавання звуків» [Карпенко, с. 176]. Графіка також охоплює питання, які стосуються форм літер, їхнього взаєморозташування, напряму, розміру. Дослідження графіки також передбачає аналіз шрифтів.

Кожна з мов, з якої походять аналізовані нами запозичення, має свої особливості, і тому їх адаптація до англomовної графіки становить певні труднощі. Під час адаптації відбувається певне змішування (комбінування) знаків, причому англійська графіка відіграє домінуючу роль, оскільки адаптація відбувається в англomовному середовищі.

Загалом в запозичених словах трьох діалектів ідентифіковано 14 запозичень, які мають два або три варіанти написання (в ессекському діалекті – 2 слова, в нортумбрійському – 12 слів, а в сассекському таких слів не виявлено). Наприклад, *spales, spails, spyels* (нортумбрійський діалект (тут і далі – нортум.) – стружка; *soncy or sonsy* (нортум.) – приємний; *saim, same* (нортум.) – свинячий жир; *gomes, gums* (ессекський діалект (тут і далі – ессекс.) – ясна; *meag or meak* (ессекс.) – гороховий гачок; *ambry, or aumry* (нортум.) – шафа; *doose, douce, douse* (нортум.) – приємний; *groser, grozer* (нортум.) – агрус; *hity-tity, hoity-toity* (нортум.) – пихатий; *jaunis, jaunus* (нортум.) – жовтяниця; *jiblets or giblets* (нортум.) – частини гусака; *molter, mooter, mouter* – (нортум.) частина помелу в якості оплати; *saugh, saff*

(нортум.) – вид верби; *swurple, soople, or soupel* (нортум.) – суглоб; *aixes, axes* (нортум.) – напад гарячки, *incling, inkling* (нортум.) – бажання.

У наведених вище прикладах існують певні розбіжності, які потребують пояснень. Наприклад, нортумбрійське слово «приємний» має два еквіваленти: *soncy* та *sonsy*. У цих двоскладових словах збігається лише перший склад. Перші літери у другому складі – глухі, а також читаються однаково, тому вони можуть асимілюватися у вимові, чим і пояснюються такі варіанти написання.

Низка запозичень має порівняно незначні графічні розбіжності. Ідеться про ті лексеми, у яких не збігається одна літера при написанні, наприклад: *saim, same* (нортум.), *gomes, gums* (ессекс.), *meag or meak* (ессекс.), *doose, douce, douse* (нортум.), *groser, grozer* (нортум.), *hity-tity, hoity-toity* (нортум.), *jaunis, jaunus* (нортум.), *mooter, mouter* – (нортум.), *incling, inkling* (нортум.). Для сучасної англійської мови характерне те, що дві різні літери мають один відповідник у транскрипції та незначну відмінність у вимові. Згідно з правилами читання англійські літери або буквосполучення у різних позиціях можуть вимовлятися однаково.

Наведемо також приклади запозичень, які при написанні не збігаються однією літерою з еквівалентом французької мови. Нортумбрійський діалект: *outer – auter, bas – ba, greer – gree, heurter – hurter, marche – marches, negre – neagre, parfait – parfit, saoul – saul, escamper – scamper, soc – sock*. Ессекський діалект: *chiche – chice, gomme – gomes, haler – hale, largesse – largess, mauvis – mavis, scot – shot*. Сассекський діалект: *aviser – aviced, broche – broach, bouge – budge, contraire – contrairy, gratter – gratten, journée – journey, lourd – lourdy, nid – ni, notable – nottable, trancher – trencher, viviers – viviers*. Згідно із даними, за кількістю французьких запозичень, які мають розбіжність в одну літеру, лідирують ессекський (23%) та сассекський (23%) діалекти. Нортумбрійський діалект має 12% представленої лексики.

У зв'язку з тим, що з французької мови англійською було запозичено дуже багато лексичних одиниць, вплив французької мови значною мірою

позначився на системі словотвору англійських діалектів. Певні англійські суфікси і префікси, що зустрічаються в запозичених словах, могли вилучатись з цих слів і використовуватися для утворення слів, від споконвічних коренів. Найважливішими ознаками слів романського походження є складні слова з суфіксами та префіксами, які приєднувались до англійських коренів. Наприклад:

– суфікси: *-ee, -ance, -ence, -ant, -ange, -ation, -ment, -er, -able, -esse, -es, -et, -ier, -age*;

– префікси: *con-, de-, dis-, ex-, par-, pre-, en-, pro-, trans-*.

Наприклад, велика кількість французьких слів було утворено з суфіксом *-ance, -ence*: *spence* – фр. *despence*, *spence* – фр. *despence*. Звідси для англійців ставало ясным значення цього суфікса, за допомогою якого утворені абстрактні іменники від основ прикметників і дієслів. Французький суфікс *-able, -ible*, утворює прикметники зі значенням «який може піддатися дії», ввійшов в англійську мову в словах: *notable* – фр. *notable*. Префікс *dis-, des-* з негативним значенням в складі багатьох французьких слів, став вживається для утворення нових слів від англійських коренів: *dishabill* – фр. *déshabillé*.

Сассекський діалект:

- суфікс *-able* (*notable* – фр. *notable*);
- суфікс *-ence* (*spence* – фр. *despence*);
- суфікс *-ange* (*grange* – фр. *grange*);
- суфікс *-ant* (*valiant* – фр. *vaillant*);
- суфікс *-er* (*trencher* – фр. *trancher*);
- суфікс *-ier* (*terrier* – фр. *terre*);
- суфікс *-age* (*sullage* – фр. *souiller*);
- суфікс *-es* (*crutches* – фр. *cruche*).

Окремі французькі префікси також виявились продуктивними в англійській мові. Наприклад:

- префікси *dis-, dés-* (*dishabill* – фр. *déshabillé*);

Ессекський діалект:

- суфікс *-es* (*gomes* – фр. *gomme*);
- суфікс *-er* (*hoister* – фр. *hausser*);
- суфікс *-et* (*skillet* – фр. *escuellete*);

Нортумбрійський діалект:

- суфікс *-er* (*auter* – фр. *outer*);
- суфікс *-et* (*bratchet* – фр. *bratchet*);
- суфікс *-ment* (*brulliment* – фр. *brouiller*);
- суфікс *-ant* (*gallant* – фр. *gallant*);
- суфікс *-es* (*marches* – фр. *marche*);
- суфікс *-ence* (*spence* – фр. *despence*);
- суфікс *-ee* (*sprees* – фр. *esprit*);
- суфікс *-esse* (*desse* – фр. *dais*);
- префікс *par-* (*parfit* – фр. *parfait*);
- префікс *in-* (*incling* – фр. *un din*).

Під час дослідження було знайдено 8 слів, в яких з'явилося закінчення множини іменників *-es*: *crutches*, *vivers*, *aixes*, *giblets*, *jumps*, *mains*, *marches*, *spales*.

Заміна староанглійської літери “*c*”, на французьке буквосполучення “*ch*” для позначення звуку [tʃ] спостерігається у словах (10): *chate*, *chice*, *pin-patch*, *breachy*, *broach*, *crutches*, *anchor*, *bratchet*, *chieve*, *marches*.

Введення французької літери “*g*” та її використання перед “*e*” і “*i*” для позначення звуку [gʒ] змінило такі слова (9): *ginnick*, *largess-spending*, *bouge*, *budge*, *geen*, *fadge*, *gisting*, *gizzern*, *grange*.

Відображенням заміни літери “*u*” на буквосполучення “*ou*” слугують такі слова (8): *hounces*, *jounce*, *naarbour*, *bouge*, *douce*, *fouter*, *mealy-mouthed*, *mouter*.

У староанглійській мові літера “*c*” використовувалась для позначення звуку [tʃ], але після норманського завоювання цю літеру замінило французьке буквосполучення «*ch*»: *chate*, *chice*, *pin-patches*, *broach*, *breachy crutches*, *poach*, *trencher*, *anchor*, *bratchet*, *chieve*, *hutch*, *marches*.

Крім того, буквосполучення “*sc*”, яке позначало звук [ʃ] поступово перетворилась на “*sh*” або “*sch*”: *hainish, the thrush, shot, dishabille, misheroon, averish, bush, fash*.

За графічною адаптацією деякі одиниці вирізняються серед слів рідної мови хоча вже й набули деяких ознак питомих слів. Вони повністю пристосувалися до норм англійської мови. Серед них було виявлено слова, які асимільювалися графічно. В результаті наступних трансформацій відбулося:

– заміна буквосполучення *-eau* на *-y* та на *-o*: *corbeau* (фр.) – *corby* (нортум.) – ворон; *beaucoup* (фр.) – *boco* (сассекський діалект (тут і далі – сассекс.) – багато;

– заміна буквосполучення *-oire*, на *-ry*: *autoire* (фр.) – *aumry* (сассекс.) – шафа;

– вилучення літери *r*: *greer* (фр.) – *gree* (нортум.) – погодитись;

– вилучення з подвоєнь однієї букви: *jaunisse* (фр.) – *jaunis* (нортум.) – жовтяниця;

– вилучення закінчення *-et*: *cadet* (фр.) – *cad* (ессекс.) – найменший, молодший;

– заміна закінчення *-eux* на *-ish*: *haineux* (фр.) – *hainish* (ессекс.) – ненависний;

– вилучення літери *h*: *hanche* (фр.) – *hounces* (ессекс.) – зброя; *chiche* (фр.) – *chice* (ессекс.) – маленька порція;

– вилучення закінчення *é*: *deshabillé* (фр.) – *dishabill* (сассекс.) – роздягнутий (розлад);

– заміна закінчення *-er* на *-y* або вилучення *-er*: *gliner* (фр.) – *glincy* (сассекс.) – слизький; *parler* (фр.) – *parly* (сассекс.) – говорити; *pocher* (фр.) – *poach* (сассекс.) – штовхати;

– приєднання закінчення *-y*, яке сприймається носіями англійської мови, як одвічна: *lourd* (фр.) – *lourdy* (сассекс.) – тяжкий.

Проте існують слова, які не асимілювалися графічно і становлять менш численну групу запозичень (6%). Асиміляція слів не відбулась, оскільки саме в такому вигляді закріпилось їхнє значення та вірне сприйняття. Заміна іншомовної морфеми на відповідну англійську може сприяти підміні понять та викривленню термінології. Сюди також можна віднести слова, що входять в англійський текст у незмінному вигляді.

Проаналізувавши цю групу слів, можна стверджувати, що вони залишили свою зовнішню форму, але змінили свою семантику за рахунок звуження чи розширення семантичного обсягу. Наприклад, англ. *gole* – дерев'яна зливна труба, фр. *gole* – стравохід; англ. *bouge* – бочка з водою, фр. *bouge* – будка, комора, ніша, опукла частина, скриня; англ. *aigre* – кислий, фр. *aigre* – ель-егре, кислий ель, оцет.

Отже, проведений аналіз свідчить, що більшу частину запозичених слів з французької мови можна вважати графічно асимільованими. Серед слів нортумбрійського діалекту не асимільованих графічно було виявлено 7 запозичень (8%), у сассекському діалекті – 5 (10%), у есекському діалекті таких слів виявлено не було. За кількістю французьких запозичень, які мають розбіжність в одну літеру, лідирують есекський (23%) та сассекський (23%) діалекти. Нортумбрійський діалект має 12% представленої лексики.

Дані засвідчують, що найбільше запозичених слів, графічні позначки яких збігаються з французькою лексикою, припадають на південні діалекти англійської мови: есекський та сассекський. Присутність запозичень з широким спектром генетичних особливостей можна розглядати як одну із ознак міжкультурного спілкування, що відбувалися на тлі різноманітних інтеграційних процесів між двома народами.

2.1.2 Семантично асимільовані слова. Одним із критеріїв адаптації іншомовного елемента в мові-реципієнті є його семантична асиміляція. Семантичні зміни в запозичених елементах є найбільш цікавими,

тому що вони можуть бути дуже істотними, але не помітними без глибокого етимологічного дослідження. У процесі запозичення внаслідок впливу однієї лексико-семантичної системи на іншу відбуваються внутрішньоструктурні перетворення лексико-семантичної групи чи семантичного поля, до якого належить слово. Ці перетворення відбуваються у формі, значенні і сполучуваності слів.

Як показало дослідження, більшість запозичених слів змінюють свої первинні семантичні ознаки: розширюють, звужують значення або набувають нових якостей у мовах, до яких вони залучаються. Переосмислення понятійно-значеннєвих категорій – одна з головних ознак того, що іншомовні слова повністю засвоюються мовою.

Спираючись на теоретичні дослідження науковців і враховуючи матеріали власного дослідження, процес семантичного освоєння запозичень в англійській мові розуміємо так: а) пристосування семантики нового запозичення до лексико-семантичної системи англійської мови; б) втрату старого й розвиток нового значення запозиченого слова; в) зміну семантичної структури за рахунок збільшення чи зменшення семантичного обсягу. З огляду на це виокремлюємо три групи запозичень.

Першу групу репрезентують лексеми, які не зазнали змін і в англійській мові функціонують із тим значенням, що й у мові-джерелі. Їх число становить близько 37% від загальної кількості французьких запозичень в діалектах (сассекський діалект – 42% від загальної кількості, ессекський діалект – 30%, нортумбрійський – 38%). Повний збіг значення, передусім, стосується побутових предметів та іменників. Такими запозиченнями є: *peel*, *napery*, *broach*, *tumbril* та інші. Наприклад: запозичення *peel* (фр. *pelle*) має значення «дерев'яна лопата з довгою ручкою, яка використовується для вкладення хліба в піч»; *napery* (фр. *nappe*) – білизна, але особливо столова, скатертина; *broach* (фр. *broche*) – прут для смаження м'яса над вогнем; *tumbril* (фр. *turnerel*) – візок, зроблений як ящик, і використовується для перевезення щебеню, піску.

До другої групи входять запозичені лексеми, що змінили свою семантику за рахунок втрати старого й розвитку нового значення. Загальна кількість таких слів становить 35% (сассекський діалект – 43%, ессекський діалект – 39%, нортумбрійський – 25%). Наприклад: англ. *contrairy* – неприємний, впертий, фр. *contraire* – протилежний; англ. *dishabill* – розлад, фр. *deshabillé* – роздягнутий.

Третю групу сформували чужомовні лексеми, які частково співпадають у семантичному плані із первинними. Перш за все можна говорити про розширення значення у мові-реципієнті. Всього таких слів ми нарахували 13% (сассекський діалект – 8% від загальної кількості, ессекський діалект – 15%, нортумбрійський – 15%). Пристосовуючись до системи іншої мови, французькі запозичення набувають нових якостей. Наприклад, у мові-реципієнті дається розширений опис значення іншомовного слова: англ. *maistry* – сила, перевага, майстерність, фр. *maistrerie* – майстерність; *gomes*, *gums* – ясна, плоть, гума, фр. *gomme* – гума.

Також англійські запозичення можуть набувати додаткових властивостей у вигляді нових відтінків значення, зокрема такі: англ. *skillet* – маленька кругла латунна каструля з ручкою, подібною до ковша, і використовується для кип'ятіння молока, фр. *escuellete* – маленький чайник; англ. *dresser* – довгий комод висотою близько трьох футів із отвором у центрі для каструль та сковорідок, своєрідний кухонний стіл, фр. *dressoir* – сервант.

Але при семантичній адаптації іншомовні слова можуть не лише розширювати свої значення у мові-реципієнті, а й також їх звужувати, наприклад, коли відбувається скорочення семного складу значення (сассекський діалект – 6% від загальної кількості, ессекський діалект – 12%, нортумбрійський – 4%). До них належать: англ. *fleed* – внутрішній жир свині, фр. *flèche* – стріла, сало, хобот, флагшток, шпіц; англ. *aigre* – кислий, фр. *aigre* – кислий ель, оцет. Запозичення можуть також втрачати відтінки значення: англ. *chice* – маленька порція, фр. *chice* – скаредний, убогий, скупий, підлий, мерзенний, закритий, маленький. Обсяг слів, які звузили своє

значення становить 7% від тих, що частково збігаються з первинним значенням.

Порівнюючи слова в англійській та французькій мовах, можна зазначити, що обсяг значення та їхня кількість збігається не завжди. Особливо це стосується багатозначних слів. Явище полісемії, тобто наявності у слова більше ніж одного значення, характерне для будь-якої мови, і з її розвитком слова здатні набувати більшої кількості значень та їх відтінків.

Полісемія – це явище, що дозволяє значно розширити номінативний потенціал мови без збільшення кількості власне лексичних одиниць. Під час дослідження ми дійшли висновку, що слова набувають нових значень у більшості випадків внаслідок їх метафоричного або метонімічного перенесення. Наприклад: англ. *mason-due* – вульгарна назва стародавньої лікарні, фр. *maison dieu* – дім господа; англ. *parly* – говорити по-французьки, або говорити незрозуміло, фр. *parler* – говорити; англ. *hity-tity, hoity-toity* – пихатий, фр. *haute tete* – піднята голова; англ. *jiblets or giblets* – частини гусака, які відрізаються перед тим, як її смажити, фр. *gibelez* – пара баламутів, болтунів. Запозичені слова, що утворили нові значення в мові-реципієнті за допомогою метафоричного та метонімічного переосмислення, становлять близько 10% даної групи.

Можна сказати, що в кожній мові, крім загальних законів, що зумовлюють її розвиток, діють ще й внутрішні закони, які визначають її національну специфіку в застосуванні до запозичених слів. Потрапляючи до англійської мови, французькі слова поступово асимілюються, підкоряючись її граматичному, фонетичному та семантичному ладу. Ступінь асиміляції залежить від історичних умов кожного конкретного слова, тобто від періоду запозичення та комунікативного значення слова. Нарешті, ми бачимо з вищенаведених прикладів, французькі запозичення іноді змінювали своє значення. Це цілком закономірно, коли слово починає своїм життям в іншомовному середовищі і в ході асиміляції починає обростати додатковими значеннями.

Отже, норманське завоювання справило великий вплив на лексичну систему діалектів англійської мови. За цей період часу словниковий склад англійської мови поповнився значною кількістю нових слів, які утворились шляхом приєднання французьких суфіксів та префіксів. Поповнення лексики відбувалося не лише за рахунок асиміляції слів, що означали вже відомі поняття, але й в результаті експансії в англійську дійсність нових рис життя і нових видів діяльності.

Аналіз лексики англійських діалектів XIX ст. переконує нас в тому, що багато французьких запозичень втрачають те первинне значення, в якому вони були запозичені спочатку. Ця втрата первинного значення нерідко пов'язана зі змінами історичних умов в житті англійського народу.

Таким чином, у більшості випадків французькі запозичення в діалектах англійській мові змінюють свої семантичні ознаки, пристосовуючись до нових реалій, що відображається у процесах розширення та звуження їхнього семантичного об'єму, а також появі нових значень у мові-реципієнті. Рівень семантичної адаптації таких запозичень достатньо високий, про що свідчить тенденція щодо зміни семантичних ознак та набуття нових значень у мові-реципієнті.

Отже, завдяки міжкультурним та міжмовним контактам, встановленню економічних, політичних, соціальних та мовних зв'язків з іншими народами лексика постійно розвивається та збагачується новими іншомовними включеннями. Потрапивши до іншої мови лексика проходить низку трансформацій: слова засвоюються на графічному та семантичному рівнях відповідно до норм мови-реципієнта.

2.2 Тематичні групи запозичених слів в англійських діалектах у культурологічному аспекті

Як було зазначено в першому розділі лексика вербалізує культурні цінності світосприяття та відзеркалює ідентичність носіїв мови. Діалектна лексика, яка представлена у словниках з одного боку є фрагментарною та не відображає цілісну картину світу діалектоносіїв. З іншого боку, вербалізація окремих явищ дійсності є культурно-значимим для концептуальної картини світу мешканців окремих регіонів. Запозичення в цьому аспекті несуть в собі ще більше культурологічне навантаження, оскільки відображають реалії, які були відсутні в мовній матерії до мовного контакту та стали важливими після нього. Розглянемо кожний діалект окремо.

Під час дослідження лексики нортумбрійського діалекту було виокремлено 84 запозичення. Проаналізувши лексику, вона була поділена на відповідні групи. Наприклад:

а) рослини, тварини та сільське господарство: *averish* – стерня і трава; *bush of a wheel* – втулка колеса; *gisting* – вид належного прибутку, отриманого звільненням від податку на землю, на худобу; *gray-stones* – жорна; *groser, grozer* – агрус; *hog* – однорічна вівця; *hurter* – плече осі; *hutch* – скриня; *keel, red-keel* – залізо, що використовується для маркування овець, олія, тавро; *mains* – ферма; *molter, mooter, mouter* – частина помелу в якості оплати; *saugh, saff* – самка мула; *sock* – частина плуга; *spales, spails, spyels* – стружка, тріски; *corby* – ворона;

б) їжа, напої, кулінарія, посуд: *brulliment* – перемішати; *fadge* – пиріг; *melder* – молоти, подрібнювати; *saim, same* – жир; *grey-hen* – велика кам'яна пляшка;

в) побутові та інші практичні предмети: *ambry or aumry* – шафа, комора; *anchor* – форма пряжки; *cot* – невелике ліжко, колиска; *dresser* – довгий

комод висотою близько трьох футів із отвором у центрі для каструль та сковорідок;

г) споруди, будинки: *grange* – сарай; *lujsi* – димохід; *spence* – комора;

д) торгівля, система вимірів: *pase* – важити;

е) релігія: *auter* – вітвар;

є) одяг, тканини: *boot* – черевик; *liniel* – шевська нитка; *nappern* – фартух; *niff-naffs* – малоцінні речі;

ж) медицина, хвороби: *axes, aixes* – напад гарячки; *gizzern* – шлунок у птахів; *jaunis, jaunus* – жовтяниця; *sturdy* – хвороба великої рогатої худоби.

Більша частина слів відноситься до лексики сільського господарства. Решту слів було віднесено до продуктів харчування, посудин та предметів домашнього вжитку, а також було виділено слова, пов'язані з будівництвом, торговельною діяльністю та медициною. Можемо констатувати, що в північному діалекті представлені запозичені слова переважно з усіх сфер життя, крім мистецтва, науки та військової тематики. Репрезантативність аналізованих лексем за значенням може належати до кількох тематичних груп, тому зауважемо, що межі тематичних груп є розмитими, умовними. Аналіз лексики за тематичною ознакою дав можливість установити у які групи найбільше проникали запозичення. Активність відображення запозичень у лексико-тематичних класифікаціях також залежить від стилю мови. В аналізованих лексичних одиницях спостережено значний вплив запозичень на побутову й менший – на професійно-виробничу, церковно-обрядову, адміністративну лексичні групи.

Лексичні французькі запозичення діалекта графства Сассекс (48 слів) представлені такими тематичними групами:

а) рослини, тварини та сільське господарство: *appleterre* – фруктовий сад; *misheroon* – гриб; *talwood* – різати деревину; *ni* – розплід фазанів; *vivers* – рибні ставки;

б) їжа, напої, кулінарія, посуд: *coast* – ребра, особливо баранини; *fleed* – внутрішній жир свині; *crutches* – розбиті шматки посуду; *trencher* – дерев'яна тарілка, на якій можна нарізати м'ясо або хліб;

в) побутові та інші практичні предмети: *aumry* – шафа; *bat* – палиця; *broach* – прут для смаження м'яса над вогнем; *peel* – дерев'яна лопата з довгою ручкою, використовується для поміщення хліба в духовку; *bouge* – бочка з водою;

г) споруди, будинки: *carfax* – перехрестя; *gole* – дерев'яна зливна труба;

д) торгівля, система вимірів: *terrier* – обстеження та реєстр земельних ділянок;

е) одяг, тканини: *napery* – білизна, особливо столова.

Тематичні групи сасекського діалекту розподілені приблизно рівними частинами між собою незначною кількістю. Порівнюючи лексику даного діалекту було помічено, що поодинокими лексемами представлена лексика, пов'язана з рахуванням, вимірами та одягом. Церковно-обрядова та лексика медичного напрямку відсутня.

Французьких запозичень в ессекському діалекті нараховує 26 слів. Серед них було виділено 6 тематичних груп. Наприклад:

а) рослини, тварини та сільське господарство: *hounces* – збруя коня; *meag or meak* – інструмент для скошування гороху; *simpson* – селера; *thole* – коса; *mavis* – дрізд;

б) їжа, напої, кулінарія: *chate* – бенкет, частування; *skillet* – маленька кругла латунна каструля з ручкою, подібною до ковша, і використовується для кип'ятіння молока;

в) побутові та інші практичні предмети: *frail basket* – безформний гнучкий кошик для килима; *hale* – інструмент для підвішування каструлі над багаттям;

г) торгівля, система вимірів: *largess-spending* – подарунок жнивам під час жнив; вечеря, яку дають працівникам фермерів після збору врожаю; *shot* – гроші, податок, ціна; *truck* – нікчемні товари;

д) одяг, тканини: *pin-patches* – шпилька;

е) медицина, хвороби: *gomes, gums* – ясна, плоть, в якій встановлені зуби.

Як бачимо, тематичні групи запозиченої лексики ессекського діалекту майже не відрізняється від попередніх діалектів. Більша частина лексики належить до таких груп, як: «Рослини, тварини, сільське господарство» та «Торгівля, система вимірів».

Отже, методом суцільної вибірки з трьох діалектних словників нами були відібрані певні лексичні одиниці і класифіковані за сферами вжитку на 8 тематичних груп. Кількісні показники тематичної диференціації діалектизмів відповідно до перерахованих груп, як показує таблиця, відрізняються між собою (див. Табл. 2.1 та Діаграму 2.1).

Таблиця 2.1

Розподіл запозичених лексичних одиниць трьох діалектів за сферами вжитку

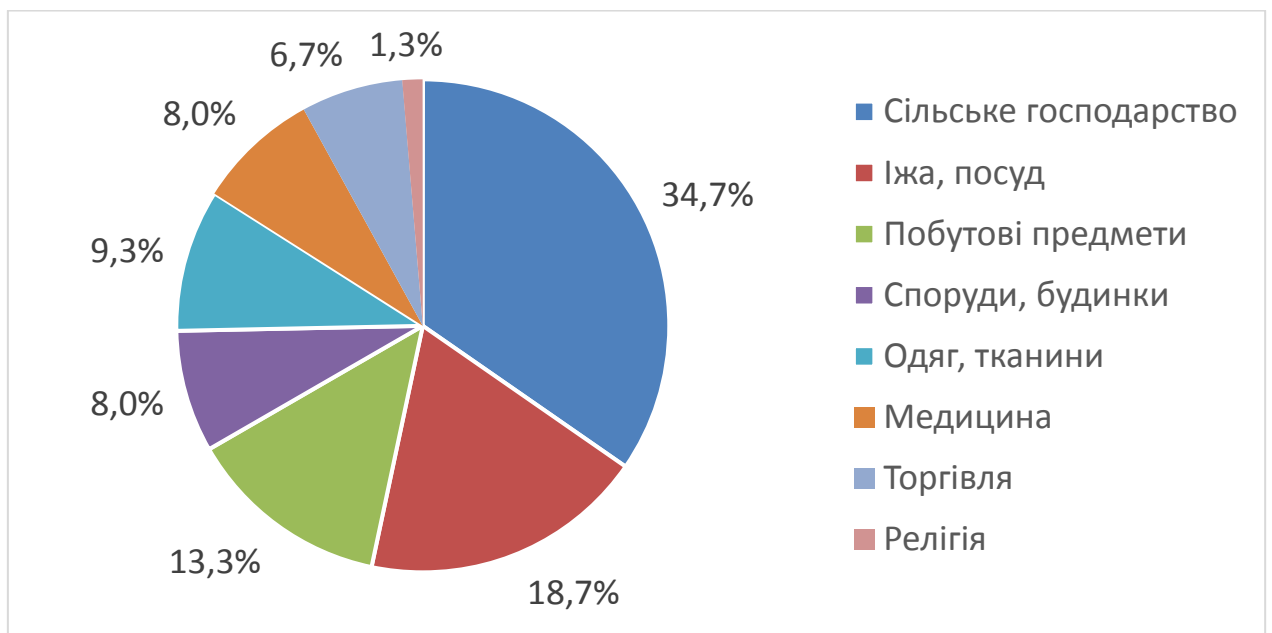
№ з/п	Назва термінологічної групи	Кількість випадків застосування	Відсоткове співвідношення
1.	Сільське господарство	26	34,7 %
2.	Іжа, посуд	14	18,7 %
3.	Побутові предмети	10	13,3 %
4.	Одяг, тканини	7	9,3 %
5.	Споруди, будинки	6	8 %
6.	Медицина	6	8 %
7.	Торгівля	5	6,7 %
8.	Релігія	1	1,3 %
9	Разом	75	100 %

Таблиця демонструє, що найбільш представлена є тематична група «Рослини, тварини, сільське господарство» яка налічує численні запозичення (34,7 %), друге місце посідають «Їжа, посуд» (18,7 %), а третє – «Побутові предмети» (13,3 %). Менша за кількістю є група з галузі «Релігія» (1,3 %).

Отже, аналіз зібраного корпусу фактичного матеріалу на основі тематичного аналізу дає нам можливість побачити, що діалекти англійської мови запозичували ті слова, які були їм потрібними для мовних потреб діалектоносіїв. Всі запозичення цього періоду можна класифікувати відповідно до певних сфер життєдіяльності англійців: садівництво, тваринництво, їжа, посуд, предмети домашнього вжитку, будівництво, торгівля, релігія, одяг та медицина. Більша частина слів трьох діалектів відносяться до тематичних груп «Рослини, тварини та сільське господарство», «Їжа, напої, посуд», «Побутові предмети», що свідчить про те, що германські предки засвоїли лише назви предметів, які мали чисто практичне значення та були необхідні у побуті.

Діаграма 2.1

Відсоткове співвідношення використання лексики за тематичною спрямованістю

На основі дослідження можна зробити висновки, що проникнення французьких слів відбувалось у різні сфери життя населення та відігравали важливу роль у збагаченні словникового складу англійських діалектів. Тематичне розмаїття запозиченої лексики можна без сумніву вважати наслідком інтенсифікації міжкультурної комунікації та розширенням міжмовних контактів між двома культурами.

Результати аналізу запозичених лексем доводять той факт, що вони функціонують у мові як одиниці, які зберегли в мові-реципієнті певні іншомовні властивості, набувають національного визнання, мають цінну культурологічну інформацію та виконують важливу соціальну функцію.

2.3 Структурно-морфологічний та частиномовний аналіз запозичених слів

Анализ попередніх досліджень запозичень на матеріалі різних мов свідчить про те, що у результаті мовних контактів як прямих так і опосередкованих найбільш запозичуються іменники. Структурно-морфологічні особливості запозичених слів різняться в залежності від контактних мов. Французькі запозичення в діалектах представлені як простими так і складними словами.

Так, із 158 лексичних одиниць відібраних нами у ході вибірки іменники складають 105 одиниці, прикметники – 29, дієслова – 22, прислівники – 1 та 1 одиниця не увійшли до жодної з вище представлених категорій. Наведемо дані з відсотковими значеннями та прикладами по кожному діалекту окремо, серед яких представлені різні частини мови.

За граматичним складом найбільша частина запозичень в нортумбрійському діалекті припадає на іменники – 57 лексичних одиниць (тут і далі – ЛО) – 68%, що пояснюється інтенсивністю запозичення нових

понять, позначення реалій тощо. Далі слідує за спадом дієслова (14 ЛО – 17%), прикметники (12 ЛО – 14%). Найменша кількість запозичень спостерігається серед інших частин мов (часток, вигуків, прийменників тощо) – 1 ЛО (1%).

Найбільша кількість запозичених іменників позначають предмети побуту, речі, механізми, їжу, відчуття, назви рослин та тварин, одяг (*grey-hen* – велика кам'яна пляшка, *queer* – аркуш паперу, *hurter* – плече осі, *groser* – агрус, *fadge* – пиріг, *dole* – горе, *hog* – вівця).

Запозичені дієслова відносяться до дієслів дії, ставлення особи до когось чи чогось (*scamper* – бігати, *pase* – підняти, *gree* – погодитися, *coddle* – балувати).

Серед запозичених прикметників переважають лексеми на позначення рис характеру людини, зовнішніх прикмет (*bonny* – красивий, *doose* – акуратний, *pinu* – слабкий, *soncy or sonsy* – приємний, привабливий).

Виділена запозичена лексика французького походження в сассекському діалекті розподіляється за лексико-граматичними класами так:

- а) іменників 27 ЛО (56 %);
- б) прикметників 14 ЛО (29%);
- в) дієслів 6 ЛО (13%);
- г) прислівників 1 ЛО (2%).

Більша частина запозичених слів – іменники, що, пояснюється інтенсивністю запозичення нових понять, позначення реалій тощо. До цієї групи увійшли слова на позначення предметів побуту, природи, рослин та тварин (*vivers* – рибні ставки, *sean* – велика річка, *ni* – розплід фазанів, *bat* – палиця). Прикметники частіше позначають внутрішні властивості людини, якості предметів та кольори (*nottable* – працюючий, *glincy* – гладкий, *vert* – зелений). Найменшими за обсягом є група дієслів дії (*poach* – затоптувати землю, *gratten* – подряпати). У цій вибірці представлений один прислівник (*boco* – багато).

Розподіл запозичених лексичних одиниць ессекського діалекту за частинами мови є таким:

- а) іменників 21 ЛО (80%);
- б) прикметників 3 ЛО (12%);
- в) дієслів 2 ЛО (8%).

Більшою мірою запозичувалися назви предметів побуту, механізмів та інструментів (*tumbril* – візок, *meag or meak* – гороховий гачок). Прикметники вказують на характер людини (*hainish* – неприємний, *ginnick* – акуратний, ідеальний). Два дієслова висловлюють почутті людини (*crake* – хвалитися, *hoister* – підтримувати). Інших частин мови зафіксовано не було.

Отже, передовсім запозичуються іменники-терміни, дієслова дії, якісні прикметники. Відсоткове співвідношення запозичених частин мови можна представити наступним чином: іменники – 67%, дієслова – 14%, прикметники – 18%, прислівники та інші частини мови – 1%. Переважну більшість запозичень становлять іменники у трьох представлених діалектах. Це назви, безпосередньо пов'язані з життям та побутом людини: одяг, торгівля, їжа, тварини, рослини, предмети побуту. В нортумбрійському діалекті другою за кількісним складом є група дієслів. В діалекті графств Ессекс та Сассекс другу групу становлять прикметники. До останньої групи, згідно нашої класифікації, увійшли інші частини мови (прийменники, вигуки, займенники тощо).

Таким чином, відсоткове співвідношення частин мови може говорити про те, що взагалі представники даної комунікативної спільноти менше уваги приділяли ознакам речей та опису активної діяльності, але більше побуту людини.

Завданням морфемного аналізу запозичень у мові-реципієнті є встановлення кореневих морфем, тому ми відшукували спільно структурні слова, при порівнянні яких можна було б виділити кореневу морфему в аналізованих запозиченнях. Аналіз фактичного матеріалу дозволив виявити, крім основ, що складаються тільки з кореневої морфемі, ще два види основ:

основа слова, що складається з кореня і суфікса: *nappe – napery; terre – terrier; breche – breachy*; основа слова, що містить 2 корені: *appleterre, misheroon, talwood, bratchet, hity-tity, gray-stones, grey-hen, red-keel, mason-due, niff-naffs, purlicue, quandary, thatadonnet, ting-tong* та інші.

Проведений статистичний аналіз показує, що з 158 запозичених одиниць нараховується 88 основ, що складається у мові-реципієнті з однієї кореневої морфемі, що складає 56%; основ, що містять корінь і суфікс – 51 (32%); основ, що складаються з двох кореневих морфем – 19 (12%). Провівши морфемний відповідний аналіз окремо по кожному діалекту, спостерігаємо дещо іншу картину. Нортумбрійський діалект запозичив велику кількість слів з однією кореневою морфемою – 49 (58%), слова з коренем і суфіксом становлять 25 (30%), а з двома кореневими морфемами – 10 слів (12%). В ессекському діалекті основи, що містять тільки кореневу систему складають 16 одиниць (62%), а інші дві групи мають однаковий відсоток – 19% (по 5 слів). Сассекський діалект, навпаки, має майже однаковий відсоток серед слів з однією морфемою (48%), та з коренем і суфіксом – 44%. З двох кореневих морфем в даному діалекті було нараховано всього 4 слова (8%).

Так, найпоширенішими словотворчими моделями при творенні похідних є наступні:

– основа іншомовного іменника + суфікс *-ry*: *nappe – napery, contraire – contrairy, lourd – lourdy*;

– основа іншомовного іменника + суфікс *-ess*: *large – largess*;

– основа іншомовного іменника + суфікс *-ish*: *hain – hainish; hiver – averish*;

– основа іншомовного іменника + суфікс *-er*: *terre – terrier*;

– основа іншомовного іменника + суфікс *-ary*: *quand – quandary*.

Дослідження словотвірної активності французьких запозичень в діалектах англійської мові дає змогу простежити корелятивні міжмовні процеси у формуванні лексики обох мов, визначити ступінь генетичної спільності між ними і з'ясувати шляхи їхньої дериваційної взаємодії. Крім

того, воно уможлиблює краще пізнання специфіки утворення лексичного складу кожної із аналізованих мов.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети у роботі досліджено теоретичні питання діалектології та мовних контактів, розглянуто лінгвістичну сутність запозичень, їх типологію, виявлено роль і місце французьких запозичень у словниковому складі англійської мови.

Узагальнюючи проаналізований теоретичний матеріал, зазначаємо, що іншомовні запозичення є одним з найважливіших способів збагачення словникового складу лексики, їх диференціація може здійснюватися за різними критеріями. Але, розглядати запозичення лише під лінгвістичним кутом зору недостатньо. Процес запозичення це насамперед соціальне явище, яке залежить від лінгвістичних та екстралінгвістичних факторів. Лексика змінюється і її розвиток відображає значимі цінності етносу на певних історичних періодах розвитку суспільства.

Діалекти – самодостатні форми існування мови, які функціонували на території Британських островів до формування літературної норми, та вживались майже в усіх комунікативних сферах побутового життя. Їх лексика несе в собі регіонально – культурну інформацію та вербалізує особливості історичного розвитку регіонів, розмаїття мовних контактів та унікальність світосприйняття діалектоносіїв.

Вибір діалектів (сассекський, ессекський та нортумбрійський) зумовлений припущенням, що особливості історії розвитку Великобританії призвели до різної генези мовної ситуації на її окремих територіях. Зокрема, особливості культурних контактів вплинули на інакший характер запозиченого елемента в діалектах півночі та півдня, як в кількісному, так і в якісному аспектах. Вважається що на еволюцію діалектів півночі впливали скандинавська і латинська мови, на діалекти півдня вплинув норманський діалект французької мови.

У ході практичного дослідження, перш за все, було укладено лексичну базу французьких запозичень у діалектах, що розповсюджені у графствах Сассекс, Ессекс та Нортумбрія, яка склала 158 одиниць (ессекський – 26 слів, сассекський – 48 слів, нортумбрійський – 84 слова). Було також визначено тематичний склад французьких запозичень, проведений лексико-семантичний, структурний та частиномовний аналіз досліджуваних одиниць, виявлено графічні та семантичні асиміляції в процесі адаптації франкофонного елемента у діалектній системі.

За результатом аналізу, за кількістю французьких запозичень, які мають розбіжність в одну літеру, лідирують ессекський (23%) та сассекський (23%) діалекти. Нортумбрійський діалект має 12% представленої лексики. Проведений аналіз свідчить, що більшу частину запозичених слів з французької мови можна вважати графічно асимільованими. Проте існують слова, які не асимілювалися графічно і становлять менш численну групу запозичень (6%). Серед слів нортумбрійського діалекту не асимільованих графічно було виявлено 7 запозичень (8%), у сассекському діалекті – 5 (10%), у ессекському діалекті таких слів виявлено не було.

Як показало дослідження, більшість запозичених слів змінюють свої первинні семантичні ознаки: розширюють, звужують значення або набувають нових якостей у мовах, до яких вони залучаються. Так, лексеми, що змінили свою семантику за рахунок втрати старого й розвитку нового значення складають 35% (сассекський діалект – 43%, ессекський діалект – 39%, нортумбрійський – 25%). Лексем, які частково співпадають у семантичному плані із первинними (розширення або звуження значення) у мові-реципієнті було нараховане 20%. Кількість лексем, які не зазнали змін, та в англійській мові функціонують із тим значенням, що й у мові-джерелі становить близько 45% від загальної кількості французьких запозичень в діалектах (сассекський діалект – 47%, ессекський діалект – 42%, нортумбрійський – 45%).

Частиномовний аналіз запозиченої лексики у трьох діалектах показує, що більш за все запозичуються іменники (67%), потім йдуть дієслова (14%), прикметники (18%), та прислівники та інші частини мови (1%). Це назви, безпосередньо пов'язані з життям та побутом людини: одяг, торгівля, їжа, тварини, рослини, предмети побуту. В нортумбрійському діалекті другою за кількісним складом є група дієслів. В діалекті графств Ессекс та Сассекс другу групу становлять прикметники. Представники даних комунікативних спільнот менше уваги приділяли ознакам речей та опису активної діяльності, але більше побуту людини.

Французькі запозичення в діалектах представлені як простими так і складними словами. Нортумбрійський діалект найбільше запозичив слів з однією кореневою морфемою – 49 (58%), потім йдуть слова з коренем і суфіксом – 25 (30%) та з двома кореневими морфемами – 10 слів (12%). В ессекському діалекті основи, що містять тільки кореневу систему складають 16 одиниць (62%), а інші дві групи мають однаковий відсоток – 19% (по 5 слів). Сассекський діалект, навпаки, має майже однаковий відсоток серед слів з однією морфемою (48%), та з коренем і суфіксом – 44%. З двох корневих морфем в даному діалекті було нараховане всього 4 слова (8%).

Семантичний аналіз французьких запозичень дозволів звести увесь корпус у наступні категорії: «Рослини, тварини та сільське господарство», «Їжа, напої, посуд», «Побутові предмети», «Одяг, тканини», «Споруди», «Медицина», «Торгівля», «Релігія». Найчисельнішими групами є «Рослини, тварини та сільське господарство» та «Їжа, напої, посуд», «Побутові предмети», що свідчить про те, що германські предки засвоїли лише назви предметів, які мали лише практичне значення та були необхідні у побуті. Розмаїття запозиченої лексики тематичної групи «Їжа, напої, посуд» зумовлено вищим рівнем достатку у Франції, у порівнянні з Англією, а також популярністю способу життя французької аристократії, а саме їх традицій споживання їжі. Всього до цієї сфери належать 14 запозичень: нортумбрійський діалект – 7 ЛО, сассекський – 5 ЛО, ессекський – 2 ЛО.

Порівняльний аналіз французьких запозичень у діалектах Англії півдня та півночі XIX ст. показує що, незважаючи на малу кількість культурних контактів північних територій, в нортумбрійському діалекті є велика кількість французьких запозичень.

У цілому, французькі реалії, потрапивши до концептуальної картини світу діалектоносіїв, набувають визнання, а слова, які їх вербалізують, адаптуються та оформлюються згідно особливостей мовної системи мови реципієнта. Внутрішня форма слова, а саме семантика, її розмаїття несе в собі цінну культурологічну інформацію; вживання самих слів виконує важливу функцію само ідентифікації.

Проведений аналіз може бути використаним у подальших лінгвокультурологічних дослідженнях запозичень у складі лексичної системи діалектів Англії та інших мов, особливо тих, які розвиваються в умовах тісних культурних контактів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ТЕОРЕТИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверьянова И. Е. Культурно-маркированная лексика в англоязычных произведениях. Днепропетровск : Изд-во Днепропетр. ун-та, 1984. 206 с.
2. Акуленко В. В. Вопросы интернационализации словарного состава языка. Харьков : Изд-во Харьков, 1972. 85с.
3. Антрушина Г. Б., Антрушина Г. Б., Афанасьева О. В., Морозова Н. Н. Лексикология английского языка. 3-е изд., стереотип. М. : Дрофа, 2001. 288 с.
4. Аракин В. Д. История английского языка. М. : Физматлит, 2001. 272 с.
5. Арбекова Т. И. Лексикология английского языка : Учеб. пособие для II–III курсов ин-тов и фак. иностр. яз. М. : Высшая школа, 1977. 240 с.
6. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка : учеб. Пособие. 2-е изд., перераб. М. : Наука, 2012. 376 с.
7. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. М. : АспектПресс, 2001. 536 с.
8. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов [около 7000 терминов]. М. : Сов. энциклопедия, 1966. 607 с.
9. Берков В. П. Современные германские языки. М. : АСТ, 2001. 336 с.
10. Бруннер К. История английского языка. М : Изд-во иностр. лит., 1955. 321 с.
11. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования. К. : «Вища школа», 1979. 264 с.
12. Васюченко Г. А. Історія англійської мови. Дніпропетровськ : Вид-во ДАУБП, 2001. 214 с.
13. Верба Л. Г. Історія англійської мови. Вінниця : Нова книга, 2004. 304 с.

14. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. В поисках новых путей развития лингвострановедения : концепция речеповеденческих тактик. М. : Институт русского языка им. А. С. Пушкина, 1999. 84 с.
15. Винокурова В. Н. Закономерности развития семантической структуры лексических заимствований в современном английском языке. М. : Академия, 2016. 137 с.
16. Вольнова Д. Н. Иностранные заимствования как один из источников словарного состава английского языка. *Современные научные исследования и инновации*. 2014. №12. Ч. 3. 123 с.
17. Гак В. Г. Языковая вариантность в свете общей теории вариантности. Вариантность как свойство язык. системы. М. : Наука, 1982. Ч. 1. 72 с.
18. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. М. : Изд-во АПН, 1958. 459 с.
19. Гируцкий А. А. Введение в языкознание. Мн. : ТетраСистемс, 2005. 288 с.
20. Дмитриева Л. Ф. Курс перевода с английского языка на русский. Мн. : МГЛУ, 2004. 91 с.
21. Доза А. В. История французского языка. М. : Иностранная литература, 1956. 471 с.
22. Жабко К. О. Запозичення як процес взаємовпливу мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. №18. 202 с.
23. Жирмунский В. М. Проблемы социальной диалектологии. Известия АН СССР. Серия литературы и языка. Т. 23. Вып. 2. М. : Наука, 1964. 220 с.
24. Заботкина В. И. Новая лексика современного английского языка. М. : Высшая школа, 1977. 128 с.
25. Залеская Л. Д., Матвеева Д. А. Пособие по истории английского языка. М. : Высшая школа, 1981. 239 с.
26. Ильиш Б. А. История английского языка. М. : Высш. школа, 1968. 420 с.
27. Кабакчи В. В. Английский язык международного общения. Спб : Союз, 1993. 200 с.

28. Калинин А. В. Лексика русского языка. М : Изд-во Моск. ун-та, 1978. 232 с.
29. Карпенко Ю. О. Вступ до мовознавства : підручник [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : Вид. центр «Академія», 2006. 190 с.
30. Коновалов А. В. Социокультурные особенности функционирования современных британских диалектов. На материале западно-центральных диалектов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. М., 2005. 176 с.
31. Костюченко Ю. П. Історія англійської мови. К. : Радянська школа, 1963. 427 с.
32. Кочерган М. П. Про системність у лексиці та семантиці. Укр. мова і літ. в шк. 1976. №4. 66 с.
33. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. К. : Видавничий Центр «Академія», 2004. 368 с.
34. Крысин Л. П. К определению терминов «заимствование» и «заимствованное слово». М. : Наука, 1965. 138 с.
35. Крысин Л. П., Алексеев Л. П. Иноязычные слова в современном русском языке. М. : Наука, 1968. 207 с.
36. Крысин Л. П. Лексические заимствования и калькирование в русском языке последних десятилетий. Вопросы языкознания. М. : Наука, 2002. 56 с.
37. Лебедева Т. Б. Динаміка розвитку військової лексичної підсистеми в сучасній німецькій мові : дис. ... канд. філол. наук : 23.12.02 : Харків, 2002. 19 с.
38. Лещева Л. М. Слова в английском языке. Мн. : Академия управления при президенте РБ, 2001. 179 с.
39. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов. М. : Наука, 1982. 152 с.
40. Лужаница Е. И. Об изменении семантического наполнения термина «территориальный диалект». *Вісник Запорізького національного університету*. 2001. № 9. 98 с.

41. Лужаница Е. И. Генезис городских диалектов северо-востока Англии (на материале тайнсайдского английского) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Запорожье, 2011. 237 с.
42. Маковский М. М. Английские социальные диалекты (онтология, структура, этимология). М. : Высшая школа, 1982. 135 с.
43. Масловский Е. К. Актуальные проблемы научно-технического перевода. М. : Наука, 2006. 208 с.
44. Минасян А. А. К вопросу о территориальных диалектах британского национального варианта английского языка. Текстология сегодня : итоги, проблемы, методы. Материалы Всероссийской научной школы для молодежи. М., 2010. 225 с.
45. Михалева Е. И. Фонетические особенности диалектно-окрашенной речи в аспекте ее восприятия (перцептивно-фонетическое исследование на материале северных акцентов Англии) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. М., 2007. 17 с.
46. Михайловская Н. П. Системные связи в лексике XI-XIV в. Москва : Наука, 1980. 253 с.
47. Михеева Н. Ф. Французские заимствования в английском языке XVI-XVIII веков и проблемы их перевода : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.20. М., 2010. 196 с.
48. Михеева Н. Ф. К вопросу о классификации диалектов романогерманских языков. *Вестник РУДН : Лингвистика*. М. : Изд-во РУДН, 2004. №6. 42 с.
49. Найда Т. І. Французські запозичення в англійській мові як результат мовних контактів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. 2009. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. імені М. П. Драгоманова, 80 с.
50. Нелюбин Л. Л. Лингвостилистика современного английского языка. М. : Высшая школа, 1990. 110 с.

51. Наумова И. О. Фразеологизмы французского происхождения в русском и английском языках. *Русский язык в школе*. 1993. № 6. 82 с.
52. Новикова Т. В. Англо-американские заимствования-варваризмы в современном русском языке (1990-е годы) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. СПб., 2003. 191 с.
53. Орешкина М. В. К вопросу классификации заимствованной лексики. *Функциональная лингвистика. Материалы конференции. Часть I*. Симферополь, 1994. 89 с.
54. Расторгуева Т. А. История английского языка. М. : Айрис Пресс. 2002. 352 с.
55. Розенцвейг В. Ю. Языковые контакты. Лингвистическая проблематика. Л. : Наука, 1972. 80 с.
56. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2006. 716 с.
57. Синельникова И. И. Эмотивные фразеологизмы французского языка в полевом аспекте. Белгород : ИД «Белгород» НИУ «БелГУ», 2013. 188 с.
58. Солнцев В. М. Вариативность как общее свойство языковой системы. *Вопросы языкознания*. 1984. № 2. 44 с.
59. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 138 с.
60. Федченко Е. Д. Фонетико-графические и семантические особенности англицизмов в современном французском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.05. К., 1990. 23 с.
61. Хабургаев Г. А. Заимствование как проблема лексикографии и исторической лексикологии русского языка. *Вестник МГУ. Филология*. 1989. №4. 18 с.
62. Хауген Э. Процесс заимствования. М. : Прогресс, 1972. 415 с.
63. Хауген Э. Языковой контакт. Новое в лингвистике. М. : Прогресс, 1972. 281 с.

64. Червинский П. П. Негативно-оценочные лексемы языка советской действительности. Обозначение лиц. Томск : Изд. «КИТ», 2011. 341 с.
65. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. М. : Высш. школа, 1985. 270 с.
66. Ющук І. П. Українська мова. Київ : Либідь, 2004. 640 с.
67. Ярцева В. Н. Развитие национального литературного английского языка. М. : Наука, 1969. 286 с.
68. Algeo Jh. The origins and development of the English language. Wadsworth : Cengage learning, 2010. 347 p.
69. Baugh A. C., Thomas Cable. History of English Language. L. : Routledge, 1993. 448 p.
70. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1997. 480 p.
71. Ellis A. J. On early English Pronunciation. L. : Trübner & Co., 1869-1886. 835 p.
72. Haugen E. The analysis of linguistic borrowing. *Language*. 1950. Vol. 26. Nr 2. 251 p.
73. Hogg R. M., Denison D. A History of the English language. New York : Cambridge University Press, 2006. 495 p.
74. Hughes A., Trudgill P. English accents and dialects : introduction to social and regional varieties of British English. London : Arnold, 1993. 98 p.
75. Jespersen O. Mankind, Nation and Individual from a Linguistic Point of View. Oslo : H. Aschenhoug & Co. (W. Nygaard), 1925. 222 p.
76. Kurath H. Linguistic atlas of New England. Rhode Island : Brown University Providence. 1939–1943. 733 p.
77. Marty A. Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie. Halle: Niemeyer, 1908. 474 p.
78. O'Connor J. D. Phonetics. London : Penguin Books, 1991. 320 p.
79. Trudgill P. Dialects. London : Routledge, 1994. 80 p.
80. Wells J. C. Accents of English. Cambridge : Univ. Press, 1982. 673 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

81. Brockett J. T. A Glossary of North country words. Newcastle : upon Tyne
Printed by T. and J. Hodgson, for E. Charnley, 1825. 243 p.
82. Charnock R. S. A Glossary of the Essex Dialect. London : Trübner & Co.,
1880. 91 p.
83. Parish W. D. A Dictionary of the Sussex Dialect. Lewes : Farncombe & Co.,
1875. 177 p.

**СХЕМА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПОДІЛУ СУЧАСНОЇ АНГЛІЇ ДО
1974 Р.**

SUMMARY

The thesis presents the study of French borrowings in the British English dialects.

The work is aimed at the complex analyses of French borrowings in the lexical system of the Sussex, Essex and Northumbrian dialects of the British English.

The analyses showed that dialects are varied and culturally conditioned phenomena. Their genesis is influenced by the range of linguistic and extra linguistic factors. Cultural and language contacts play a great role in the development of their vocabulary. The latter verbalize regional cultural information, such as peculiarities of historical development of the regions, cultural contacts, the importance of the borrowed concepts in the new culture and other valuable cultural information. All of these serve an important function of self-identification.

The peculiarities of the historical development of British regions, the specificity of cultural contacts, especially of the North and South, led to a different nature of the borrowed element in the English dialects both in quantitative and qualitative aspects. The evolution of the North dialects was influenced by the Scandinavian and Latin languages, while the dialects of the South of the British Isles predominantly incorporated French words.

Key-words: *borrowings, assimilation, language contact, classification, regional dialect, Germanic (Anglo-Saxon) dialects, Essex dialect, Sussex dialect, Northumbrian dialect*

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Петренко Вікторія Дмитрівна, студентка 2 курсу, заочної форми здобуття освіти, факультету іноземної філології, спеціальність 035 Філологія, освітня програма Мова і література, адреса електронної пошти vaarta@ukr.net,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему: «Французькі запозичення в діалектах британського варіанту англійської мови» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) _____